PERCEPTIE EN VERWACHTINGEN OVER ERVEN EN NALATEN IN BELGIË

VERSLAG VAN DE KONING BOUDEWIJNSTICHTING

FEBRUARI 2016

Koning Boudewijnstichting
Samen werken aan een betere samenleving

Executive Summary

Tot na de Tweede Wereldoorlog bood de overheid slechts een beperkte bescherming tegen sociale risico's. Het erfrecht fungeerde als een manier om, in de mate van het mogelijke, de goederen in de familie te houden. Vandaag, met de verscheidenheid aan persoonlijke en familiale situaties, in een geïndividualiseerde samenleving, is de wens om vrij te kunnen beslissen over de eigen nalatenschap veel belangrijker geworden.

Uit het onderzoek van de Koning Boudewijnstichting naar de verwachtingen van de Belgische bevolking over erven en nalaten blijkt dat een grote meerderheid van de Belgen (86%) meer vrijheid wil om zelf te bepalen wie van hen erft, hoeveel en waarom. Dit betekent niet dat ze meteen alle regels overboord willen gooien, er is behoefte aan een minimaal kader. Een meerderheid heeft, ook als ze meer vrijheid zouden krijgen, de intentie om de geest van de huidige wet te respecteren. Kinderen en partner blijven de eersten aan wie men wil nalaten. Maar de Belg wil niet meer dat de wetgever dat voor hem vastlegt. Hij vraagt het vertrouwen van de overheid dat hij die vrijheid niet zal gebruiken om de intergenerationele solidariteit op te blazen.

De verwachting is dat de wetgever met een hervorming komt die het juiste evenwicht vindt tussen de vrijheid om zelf te beslissen en het signaal dat intergenerationele solidariteit belangrijk blijft. Wel blijkt duidelijk uit het onderzoek dat de Belg nog niet ten volle inziet welke consequenties deze shift van sociale verplichting naar vrijheid heeft voor zijn positie als erflater en erfgenaam. Hoewel de intergenerationele solidariteit niet dood is, is familiale solidariteit wel minder vanzelfsprekend in een samenleving waarin het levenspad grilliger is. Op verschillende momenten in hun leven kunnen mensen gehuwd, gescheiden, wettelijk of feitelijk samenwonend, al dan niet met een partner met eigen kinderen, of alleenstaand zijn. Situaties die het meer dan vroeger noodzakelijk maken om zichzelf en zijn naasten zelf te beschermen.

De enquête toont echter aan dat het bedroevend gesteld is met de kennis van het familie- en erfrecht van de doorsnee Belg en dat slechts 24 procent zijn erfenis voorbereidt.

Wat de Belgen wel meer en meer doen is bij leven schenken. Ze willen zo hun (klein)kinderen helpen op een moment dat die het geld nodig hebben, vaak om te studeren of een huis aan te kopen of te renoveren. Mensen schenken ook omdat ze graag zien wat hun gift teweegbrengt. Het geeft hun de kans om nog te sturen hoe hun geld besteed wordt. Erven verliest dus aan impact.

Dit alles wordt uitgediept in dit rapport over de houding van de Belgen tegenover het huidige erfrecht. Met dit project heeft de Koning Boudewijnstichting de maatschappelijke verwachtingen in dit domein willen onderzoeken. Welke waarden schragen onze voorkeuren en onze eisen op het vlak van het erfrecht? Met wie willen we solidair zijn (onze kinderen, onze stiefkinderen of kleinkinderen, onze partner, de samenleving?) In welke mate willen we meer vrijheid? Welke bescherming moet de wet bieden? Door de wetgever via antwoorden op deze vragen meer duidelijkheid te bieden, wil de Stichting zo bijdragen aan een hervorming van het erfrecht die door zoveel mogelijk mensen als legitiem ervaren wordt.

De Stichting ontwikkelde daarvoor een onderbouwde methodologie met drie invalshoeken: experten en juristen; praktijkmensen; en een kwantitatieve en kwalitatieve bevraging bij de bevolking in 2015.

Inleiding

De basisprincipes van ons erfrecht gaan terug op de Code Napoléon. Ze zijn geschreven op maat van een pre-industriële, agrarische samenleving, waarin het vermogen van een familie verbonden was met onroerend goed en het huwelijk centraal stond. In die familie heerste de pater familias over zijn vrouw en hun kinderen. De welvaartstaat bestond nog niet en wie hulp nodig had, redde het vooral dankzij familiale solidariteit of dankzij liefdadigheid, vooral van de Kerk.

Ruim tweehonderd jaar later ziet de samenleving er heel anders uit. Onroerend goed heeft aan belang ingeboet ten opzichte van kapitaal in al zijn vormen. Het gezin blijft de hoeksteen van de samenleving, maar wat verstaan wordt onder een gezin is van een diversiteit die in Napoleontische tijden ondenkbaar was. Het streven naar autonomie neemt voorrang op sociale conventies en verplichtingen.

Een op de drie huwelijken eindigt in een echtscheiding. Volgens de Algemene Directie Statistiek gaan we naar 4 op de 10 of zelfs 1 op de 2. Van de mensen die uit de echt scheiden, herpartnert 80%, vaak met een partner met kinderen uit een vorige relatie. Veel koppels huwen niet meer, in 2014 waren er ongeveer even veel huwelijken als verklaringen van wettelijke samenwoonst. Feitelijke samenwoners zitten niet in de cijfers. 1,6 miljoen Belgen staan geregistreerd als alleenstaand, een aantal dat volgens het Planbureau verdubbelt tegen 2060. Terwijl de gemiddelde levensverwachting aan het begin van de 19de eeuw schommelde rond 40 jaar, is dat nu 80 jaar.

Het burgerlijk wetboek werd de voorbije twee eeuwen geregeld opgefrist en aangepast aan een veranderende samenleving, maar de basisprincipes die ons erfrecht sturen bleven grotendeels onveranderd. Hoewel er "*langetermijnbewegingen bezig zijn die juristen nog ontkennen, met familieconstructies met een complexiteit die we nog niet bevatten*", zoals een socioloog het stelt, neemt het erfrecht als uitgangspunt nog steeds het klassieke gezin: moeder en vader die samenblijven tot ze overlijden, met kinderen.

Het recht moet zoeken naar de regeling die de minste conflicten geeft voor burgers. De principes in ons erfrecht die dit moeten mogelijk maken, worden over het algemeen nog gedragen. Het is het verplichtende karakter dat veel mensen ervaren als niet rechtvaardig, omdat ze niet vrij zijn om te doen wat ze zelf willen en niet genoeg flexibiliteit hebben om hun nalatenschap te organiseren zoals zij het zien.

Het erfrecht slaagt er volgens de notarissen, advocaten, vermogensbeheerders, bankiers en familiale bemiddelaars die gezinnen begeleiden bij het regelen van erfenissen en nalatenschappen niet langer in om aan de verwachtingen die mensen hebben over het erfrecht en aan de veranderende mentaliteiten en relaties in families, te voldoen en zo de vrede in families, traditionele of andere, te vrijwaren.

Methode

Met dit project heeft de Koning Boudewijnstichting de maatschappelijke verwachtingen inzake erfrecht willen onderzoeken. Pas wanneer we de wensen van de samenleving op dit vlak begrijpen, kunnen we de uitdagingen formuleren die zich werkelijk aandienen en toewerken naar een hervorming die door zoveel mogelijk mensen als legitiem ervaren wordt. De hervorming van het erfrecht is een vraagstuk dat raakt aan de kern van het samenleven – het vreedzaam samenleven van families, in al hun vormen en in al hun diversiteit. Welke aspecten van het huidige erfrecht leiden tot problemen? Welke waarden en verwachtingen leven er in de samenleving, en hoe verhouden die zich tot het erfrecht? Welke is de richting waarin het erfrecht zou kunnen evolueren? De Stichting wil niet in de plaats treden van de experten die zich momenteel buigen over de hervorming van het erfrecht. Ze ziet het als haar rol om haar oor te luisteren te leggen bij de samenleving, en te onderzoeken welke verwachtingen, wensen en frustraties daar leven. Ze ontwikkelde daarvoor een methodologie in drie delen:

Eerste fase

september-december 2014

Interviews met 20 juristen en experten over de context van het huidige erfrecht
Eerste tussentijds rapport

Tweede fase

voorjaar van 2015

Interviews met 11 vrederechters, familiaal bemiddelaars, sociologen, advocaten, vertegenwoordigers van de Gezinsbond en de Ligue des Familles om een “foto” te maken van de praktijk van erven en nalaten
Tweede tussentijds rapport

Derde fase

oktober-november 2015

Peiling naar de verwachtingen en de ervaringen van de Belgische bevolking met erven en nalaten
Kwantitatief: representatieve bevraging van IPSOS bij 904 Belgen ouder dan 30 jaar (649 mensen tussen 30 en 69 jaar online en 255 70-plussers telefonisch);
Kwalitatief: 8 focusgroepen in de drie gewesten, en 8 individuele diepte-interviews om de resultaten van de bevraging te toetsen en punten uit te diepen die vragen opriepen

I. Wat betekent erven/nalaten voor mensen?

De verwachtingen die mensen hebben over erven en nalaten bepalen mee hoe ze het erfrecht ervaren en de mate waarin zij het gevoel hebben dat het is afgestemd op hun behoeften. Jens Beckert (The Foundation for Law, Justice and Society) onderscheidt vier principes die de overdracht van vermogens tussen generaties kunnen onderbouwen:

- het *familieprincipe*, waarbij vermogen gezien wordt als iets wat wordt beheerd door de familie in haar geheel; in dit principe staat de familiale solidariteit centraal.
- het *gelijkekansenprincipe*, waarbij vermogen gelijk verdeeld wordt onder de volgende generatie, zodat die leden een gelijke materiële startpositie hebben.
- het *gemeenschapsbeginsel*, dat uitgaat van de plicht om minstens een deel van een vermogen aan te wenden voor het gemeenschappelijk goed (stichtingen, etc).
- het *socialerechtvaardigheidsbeginsel*, dat lijkt op het gemeenschapsbeginsel, maar waarbij de verantwoordelijkheid voor herverdeling meer bij de overheid ligt (successierechten).

Het erfrecht is vaak een combinatie van deze principes, waarbij het ene meer uitgesproken is dan het andere. Welke waarde dominant is, bepaalt de richting van wettelijke hervormingen op dit vlak, en legitimeert die. Hoe ervaren Belgen die principes? Welke waarden zijn belangrijk en welke betekenis hebben erven en nalaten voor hen?

1. MET WIE BEN JE SOLIDAIR?

Tot na de Tweede Wereldoorlog was het erfrecht, tenminste voor families die wat te verdelen hadden, een sociale verzekeraar. Er was geen welvaartstaat die beschermde tegen sociale risico's als werkloosheid, ziekte of overlijden van een ouder of een partner. Het erfrecht behoedde de volgende generatie voor de hardste klappen.

Onze welvaartstaat verzekert wel tegen sociale risico's. De familiale solidariteit is verre van dood, maar ze is, zeker voor koppels en hun kinderen, minder vanzelfsprekend in een samenleving waarin het levenspad grilliger is. De diversiteit van families is een maatschappelijke realiteit: klassiek gezin, eenoudergezin, nieuwsamengesteld gezin, hersamengesteld nieuwsamengesteld gezin, ...

Mensen kunnen gehuwd, gescheiden, wettelijk of feitelijk samenwonend, al dan niet met een partner met eigen kinderen, of alleenstaand zijn, en dit in één mensenleven. Situaties die het meer dan vroeger noodzakelijk maken om na te denken over de eigen bescherming, en contracten aan te gaan om te beschermen wie men wil beschermd zien.

Intergenerationele solidariteit is minder aan slijtage onderhevig. Waardenonderzoeken geven aan dat de bereidheid om voor ouders te zorgen afneemt, maar zodra de behoefte zich opdringt kunnen ouderen nog steeds rekenen op de hulp van kinderen. Omgekeerd willen vele ouders hun kinderen nog ondersteunen. Hun een veilige toekomst geven betekent nu in de eerste plaats ze de mogelijkheid geven om (lang) te studeren en ze zo te wapenen in deze snel veranderende wereld.

Omdat we langer leven willen we wel zeker zijn dat we voldoende hebben voor een comfortabele oude dag en eventueel een (prijzig) verblijf in een woonzorgcentrum. Het maakt dat, zeker voor mensen met een gewoon inkomen, er op het moment van overlijden niet altijd veel te verdelen valt.

Bovendien schenken ouders en grootouders veel vaker dan vroeger bij leven. Ze willen zo hun (klein)kinderen helpen op een moment dat die het geld nodig hebben, vaak om een huis aan te kopen of te renoveren. Erven verliest dus aan impact, tegenover schenken.

OP EEN ERFENIS REKENEN VOOR DE TOEKOMST

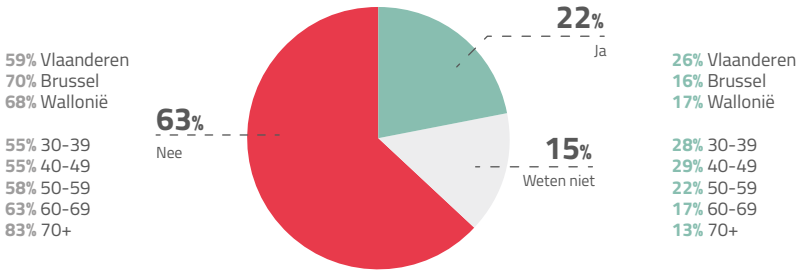

2 op de 10 Belgen van 30 jaar en ouder verklaren op een erfenis te rekenen voor hun toekomst. Dat is iets vaker het geval bij Vlamingen en bij -49-jarigen.

De successierechten zijn daar niet vreemd aan. Hoewel de fiscaliteit buiten het bereik van dit onderzoek valt, kunnen we niet om de vaststelling heen dat successierechten ervaren worden als illegitiem. "*Ge hebt uw hele leven belastingen betaald, onroerende voorheffing en wat weet ik al niet. Waarom moet er dan bij de erfenis nog op betaald worden?*" (focusgroepen)

Mensen schenken ook omdat ze graag zien wat hun gift teweegbrengt. Het geeft hun de kans om nog te sturen hoe hun geld besteed wordt. Bij de zestigplussers valt op dat ze van hun kinderen respect willen voor het opgebouwde vermogen en dat ze er niet altijd op vertrouwen dat die het geld niet zullen verkwanselen.

"*Wij hebben ons niks tekort gedaan maar we hebben spaarzaam geleefd. Als ik zie hoe mijn kinderen met geld omgaan, doet dat pijn. Nieuwste iPad, iWatch, iPhone,… Toen ik geld gaf voor een appartement voor mijn oudste zoon heb ik op papier gezet dat hij het de eerste twintig jaar niet mag verkopen. Dat geeft meer zekerheid over hoe het geld besteed wordt.*" (focusgroepen)

Sociale bescherming is op dit moment niet langer een expliciete verwachting bij erven en nalaten. Maar blijft dat zo? De welvaartstaat staat onder druk, de huidige generatie erft, zoals een vrederechter stelt, de immobubbel en de staatsschuld. Zal de oudere generatie opnieuw op een fundamentelere manier de jongere generaties financieel moeten bijspringen? In de enquête is evenwel niet terug te vinden dat de jongere generatie op dit moment meer rekent op een erfenis. Ook de vergrijzing stelt de kwestie van de intergenerationele solidariteit op scherp en werpt de vraag op van de collectieve verantwoordelijkheid tegenover ouderen. Tegen 2060 zullen er de helft meer 65-plussers zijn, van wie een groot aantal afhankelijk zal zijn van zorgen.

Hoe ver reikt dus de solidariteit en hoe geef je dat vorm? Welke banden moet je honoreren, welke zijn je plichten? Sociologisch gezien telt de bloedband niet bij het bepalen met wie we solidair zijn. Familiale bemiddelaars geven aan dat de vraag om deze band te lossen klein is, sociologen waarschuwen dat een erfrecht dat zich wil enten op de toekomst niet om de steeds groeiender groep mensen heen kan voor wie socio-affectieve banden belangrijker zijn dan familiebanden.

2. WAT VIND JE RECHTVAARDIG?

"*Een erfenis is een symbool, een symbool waarmee je een relatie uitdrukt, net zoals geschenken dat zijn*" (socioloog). Aan wie geef je cadeaus? Aan mensen die dicht bij je staan en die je graag hebt. Hoe bepaal je de waarde? De waarde wordt groter naarmate de band hechter is en de relatie belangrijker is.

"*Het is perfect mogelijk dat je met je kind niet overeenkomt. Je moet dat mogen erkennen. Ja, je hebt je kinderen op de wereld gezet, maar ik vind dat je uit dat keurslijf moet kunnen stappen in bepaalde situaties en erkennen dat solidariteit niet altijd rechtvaardig voelt.*" (familiaal bemiddelaar)

Maar erven en nalaten hebben ook voor de erfgenamen te maken met een wezenlijke vraag: wat hebben we betekend in de familie? Bij een erfenis wordt de balans tussen geven en ontvangen terug in evenwicht gezet. Op het moment van het overlijden van een dierbare, zeker wanneer dat gaat om de ouders, wordt de liefde van de ouders verrekend.

Een nalatenschap omvat, naast goederen en geld, ook het liefdes- en het sociale kapitaal van ouders. De erfenisverdeling wordt zo een graadmeter van de liefde van een ouder. Aan de erfenis kleeft dus een grote symboolwaarde en het gebeurt wel vaker dat die persoonlijke emotionele afrekening zich vertaalt in een conflict rond (een deel van) de erfenis (*zie verder in deel II*).

Een erfenis kan ook ervaren worden als compensatie voor geleden leed. "*Ik heb nooit begrepen hoe mijn vader dat heeft kunnen doen, zijn kind laten vallen. Zijn erfenis is een compensatie voor mij, voor de liefde die ik moeten missen heb.*" (focusgroepen) De band met de ouders wisselt per kind, en dus wisselen ook de emotionele beleving van de erfenis en het aanvoelen van wat rechtvaardig is.

Of er nu contact is of niet, verandert weinig aan de loyaliteit van het kind: de erkenning van de ouder blijft wezenlijk. Bij de ouder echter zorgt een gebrek aan contact – bijvoorbeeld na een echtscheiding – soms wel voor op zijn minst ambigue gevoelens bij de erfenis. Sommige ouders vinden het niet rechtvaardig dat ze moeten nalaten aan een kind met wie ze weinig contact hebben, andere ouders stellen dat in deze tijd, waarin de relatie met de partner makkelijk ontbonden kan worden, de band met de kinderen de enige, onverbreekbare is (*zie verder in deel IV*).

3. VAN WIE IS HET VERMOGEN?

Moeten mensen hun nalatenschap kunnen gebruiken om een laatste keer uit te drukken wie hun naasten waren en welke waarde die relaties hadden, niet gehinderd door een wetgever die definieert welke de waardevolle relaties zijn? Met andere woorden: wie heeft zeggenschap over het vermogen?

In de focusgroepen en de bevraging is de boodschap duidelijk: de erflater moet kunnen beslissen wat hij met zijn vermogen doet. "*Je moet je leven zelf opbouwen en niet ineens een duw krijgen waar je niets voor gedaan hebt. Het is het geld van de erflater, die moet er mee kunnen doen wat hij wil. Mijn tante heeft me onlangs onterfd. Dat is haar volste recht.*" (focusgroepen)

Er zijn echter verschillen tussen generaties, waarbij de generatie geboren voor 1945 nog veel meer het gevoel heeft dat het vermogen een collectief goed is. We stelden ook een verschil vast tussen families met een vermogen dat in één generatie werd opgebouwd en waarvan de verdienste volledig wordt toegeschreven aan het eigen harde werk, en families waar het vermogen al enkele generaties wordt doorgegeven. "*Het is niet je eigen geld. Ik heb geërfd van vader en moeder, ik heb daar niet voor gewerkt. Ik wil dat goed bestieren zodat dit naar mijn kinderen kan gaan.*" (focusgroepen)

"*Maar heeft iemand die denkt zijn vermogen zelf te hebben opgebouwd van zijn ouders geen kansen gekregen die hem in staat stelden dat vermogen te vergaren?*" vraagt een vrederechter. Heeft hij dat niet kunnen opbouwen dankzij de mensen rondom hem, die misschien een hoge prijs betaald hebben? Met de erfenis honoreer je die niet-geldelijke familiale inbreng, je bent dus niet vrij om dat alleen als van jezelf te zien.

Omgekeerd leeft het gevoel, niet in het minst bij oudere mensen, dat hun kinderen hun spaarcenten al beschouwen als van hen. Vrederechters stellen hetzelfde vast bij gesprekken over het instellen van een bewind. "*Ik zie veel kinderen die zelf hun ouders de hint geven dat ze er moeten voor zorgen dat het goed geregeld wordt, zodat zij zeker zijn van hun deel. Het idee dat de erfenis toekomt aan de kinderen, zit er nog diep in.*" (familiaal bemiddelaar)

Portret van een generatie: dertigers

De generatie tussen 30 en 39 jaar is de eerste generatie voor wie de vrijheid om eigen keuzes te maken vanzelfsprekend is. Toch valt op dat ze, in vergelijking met de 40-49 jarigen, slechts gemiddeld scoort op de vraag naar de vrijheid om over de nalatenschap te beschikken: 88% tegenover een gemiddelde van 86%, terwijl de 40-49-jarigen aan 97% zitten. Ze zijn wel, veel minder dan de andere generaties, te vinden voor een gelijke behandeling van alle kinderen in een gezin door de erflater. Opmerkelijk is ook dat ze zich, samen met de 70-plussers, het meest verantwoordelijk voelen om de partner iets na te laten, misschien omdat ze in een levensfase van relatievorming zitten. In de bevraging hadden ze opvallend meer oog voor de sentimentele waarde (59% tegenover het gemiddelde van 48%) dan voor de economische waarde van een erfenis (41% tegenover gemiddeld 52%). Uit de interviews en de focusgroepen bleek een grote genegenheid van deze generatie voor haar grootouders, en de behoefte om persoonlijke bezittingen van hen te koesteren. Opvallend, gezien hun leeftijd, is dat ze meer dan de 40-49-jarigen al nadenken over hun eigen nalatenschap (38% tegenover 34%), misschien een gevolg van het hogere aantal samenwoners onder de jongste generatie. Al blijkt dat nadenken vrijblijvend te zijn, want slechts 13% van de respondenten had ook al echt een specialist geraadpleegd.

II. Wat geeft frustraties of conflicten?

1. WEINIG CONFLICTEN

Advocaten, familiale bemiddelaars en notarissen hebben massa's dossiers van mensen die de erfenis van een geliefde betwisten. Maar als we naar de bevraging kijken, blijkt het met conflicten rond erven in België mee te vallen. Bij de grote meerderheid van de respondenten die een erfenis hebben meegemaakt, verliep dit zonder conflicten.

Hoe nauwer de verwantschap of de band (moeder, vader, partner), hoe kleiner de kans op conflicten. Een hypothese is dat de erfgenamen beter op de hoogte waren van de wensen van de erflater en die wilden respecteren en daardoor minder problemen hebben met de erfenis. Een andere hypothese is dat het gereserveerde deel voor kinderen en partner de angel uit conflicten haalt.

Er zijn dus weinig conflicten, maar de conflicten die er zijn, zijn hardnekkig. **63%** duurt langer dan een jaar. Uiteindelijk geraakte slechts **50%** opgelost, in 58% van de gevallen met de hulp van de notaris. Slechts **14%** werd beslecht voor de rechtbank. Dit kan er op wijzen dat de twistpunten niet juridisch aanvechtbaar waren.

CONFLICTEN TIJDENS DE ERFENISSEN

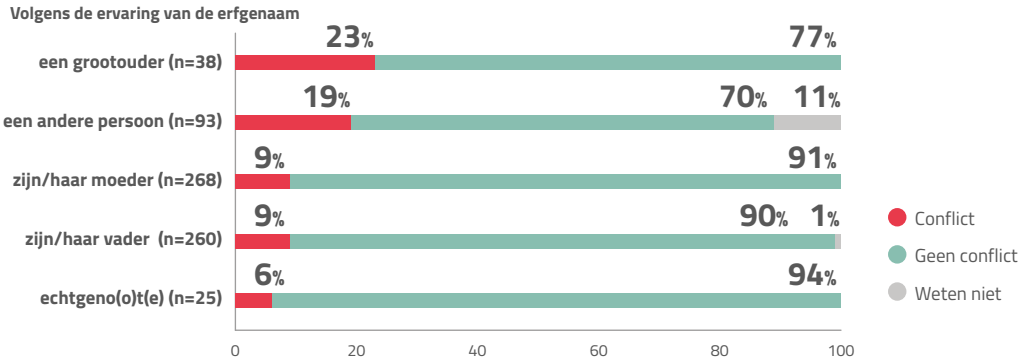

Bij de grote meerderheid van de erfenisgevallen was er geen conflict.
Opnieuw lijken er meer conflicten te zijn als de erfenis een persoon betreft met wie men minder nauw verwant is.

DE DUUR VAN DE CONFLICTEN

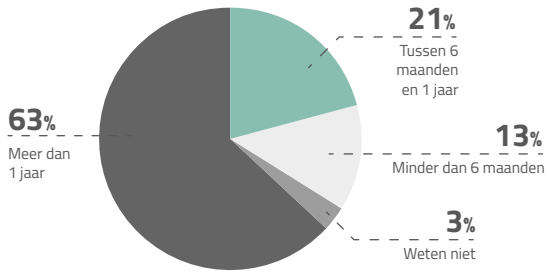

Bij meer dan 6 personen op 10 die een erfenisconflict hebben meegemaakt, heeft dat meer dan een jaar geduurd.

DE OPLOSSING VAN DE CONFLICTEN

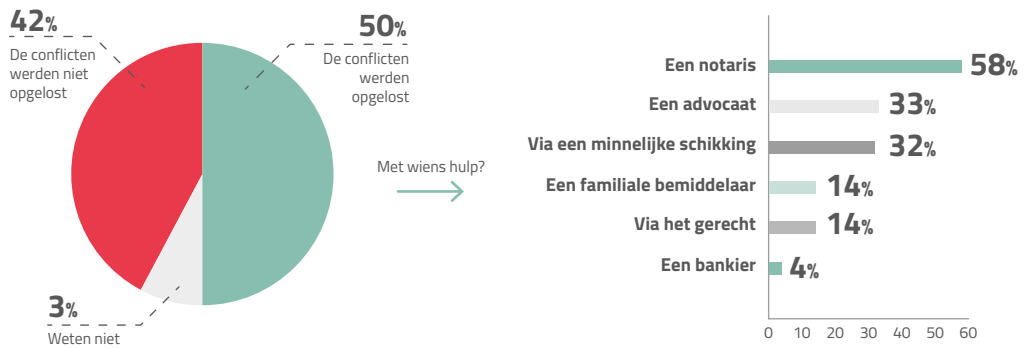

In de helft van de gevallen konden de conflicten opgelost worden, voornamelijk dankzij de tussenkomst van een notaris.

2. WAT VEROORZAAKT FRUSTRATIES EN CONFLICTEN?

Ten eerste zijn er de conflicten die het gevolg zijn van de wensen van de erflater, al dan niet vastgelegd in zijn testament. Dit zijn conflicten waaraan de wetgever niet altijd kan verhelpen, maar die wel zorgen voor grote frustraties.

Zowel de experts als de deelnemers aan de focusgroepen en de interviews wijzen op het probleem van misbruik van kwetsbare ouderen, die niet meer in staat zijn om de gevolgen van hun beslissingen in te schatten, en van wie bij de erfenisregeling misbruik gemaakt wordt door familieleden of door derden.

"*Dan heb je bijvoorbeeld families met één dochter die in Brussel woont en door omstandigheden weinig de ouder bezoekt en de andere dochter die in de buurt van de moeder woont en de zorg opneemt. Die ene dochter gaat met de moeder naar de notaris om er voor te zorgen dat zij meer krijgt. De moeder stemt toe omdat ze afhankelijk is en niet durft te protesteren. Dat zie ik vaak.*" (vrederechter)

Om kwetsbare ouderen te beschermen is er het bewind, maar het initiatief om dit te regelen wordt zeker voor thuiswonende ouderen niet altijd genomen. Vaak is dat omdat in families waar de verhoudingen goed zijn, de beslissing om een bewind te vragen moreel, emotioneel en familiaal moeilijk ligt, zeker als de oudere het zelf niet wenst. Dit zet de deur naar misbruik open.

Overigens is het feit dat een van de kinderen meer gezorgd heeft voor de hulpbehoevende ouders dan de andere kinderen volgens verschillende Vlaamse experts vaak een bron van conflict (*zie deel IV*).

Een tweede reeks conflicten draait om de beschuldiging dat een van de erfgenamen goederen die hij al dan niet rechtmatig verkregen heeft voor het overlijden van de erflater, niet heeft ingebracht bij de verdeling. Of dat erfgenamen schenkingen hebben ontvangen en die niet openbaar hebben gemaakt terwijl ze moeten worden ingebracht.

Dat veel mensen geen flauw idee hebben van wat het erfrecht nu precies voorschrijft (*zie III.2.*), draagt nog bij aan deze conflicten. Soms schenken ouders aan een van hun kinderen zonder te beseffen dat die schenking bij hun overlijden opnieuw op tafel komt. Ze zaaien zo ongewild conflicten.

Ook de naweeën van een echtscheiding – volgens sommigen nog meer van de echtscheiding zonder fout – zijn een bron van conflict. *"Mensen verleggen eenvoudigweg het conflict naar waar het nog ondraaglijker is, ze wreken zich op de kinderen."* (advocaat) Een vrederechter heeft het over *"een steeds meer punitieve kijk op familiale relaties"* na echtscheidingen, tot aan de erfenis toe.

Een steeds terugkerend conflict in het verband van nieuwsamengestelde gezinnen is dat tussen de kinderen uit het eerste huwelijk en de langstlevende nieuwe partner, waarbij de ex-partner en de moeder van deze kinderen als een stoorzender de verhoudingen verder kan bemoeilijken (*zie deel IV*), soms vanuit een gevoel van bescherming van de kinderen, soms omdat hij of zij niet uit het conflict met de ex kan stappen. In dit kader is vaak ook de verdeling van goederen van de erflater met een affectieve waarde, die bij de nieuwe partner blijven, ook al hangen er voor de kinderen uit het eerste huwelijk kostbare herinneringen aan vast, een bron van conflict.

Conflicten ontstaan soms ook omdat kinderen het vermogen van hun ouders al deels als het hunne beschouwen. De generatie tussen 75 en 95 jaar heeft de neiging om haar geld niet helemaal als van haar te beschouwen. Ze leeft spaarzaam, met het oog op de volgende generatie, maar ze wil ook een appeltje

Portret van een generatie: veertigers

Deze generatie is de erfgenaam van een vrij welstellende generatie, die van de babyboomers, die goed geboerd heeft en die bovendien zelf erft van de stille generatie, geboren voor de Tweede Wereldoorlog die erg spaarzaam met het eigen geld omging. In alle vragen die betrekking hebben op vrijheid in het bepalen van wat te doen met de eigen erfenis, is het deze generatie die de hoogste scores neerzet. 97% van de 40-49-jarigen vindt dat een erflater vrij moet zijn om zelf te kiezen wat hij doet met zijn nalatenschap (tegenover 86% gemiddeld). 57% vindt dat je de vrijheid moet hebben om een kind te onterven (54% gemiddeld) en 34% vindt dat je dat moet kunnen zonder verantwoording af te leggen (tegenover 23% gemiddeld). Ze vinden, meer dan andere leeftijdscategorieën, dat je de vrijheid moet hebben, wat betreft de kinderen, om met je partner te doen met je nalatenschap wat je wilt (83% tegenover 77%). Ze vinden opvallend vaker dat er geen onderscheid mag worden gemaakt tussen gehuwden en samenwoners.

voor de dorst, uit angst voor hoge kosten naarmate ze ouder worden, en komt dan onder druk te staan om toch geld uit te delen.

In al deze conflicten speelt de geldelijke waarde zeker een rol. Maar onderliggend zijn vaak scheefgelopen familieverhoudingen. "*Erfgenamen die een verzuurde relatie in geldtermen vertalen. Ze geraken niet uit onverdeeldheid, ze maken ruzie over wie wat kreeg of wie wat moet betalen. Het gaat vaak om mensen die de erfenis niet nodig hebben en die haar gebruiken als een hefboom in de machtsstrijd met familieleden*." (bemiddelaar)

Volgens familiale bemiddelaars zijn het vaak gesloten, weinig communicatieve gezinnen, waar conflicten makkelijker wortel schieten. Maar er wordt over het algemeen in Belgische gezinnen slecht gecommuniceerd over de nalatenschap, zoals blijkt uit het volgende hoofdstuk.

III. Praten en plannen

1. PRATEN OVER VERDELING VAN GOEDEREN

Meer dan 6 op de 10 Belgen zegt het belangrijk te vinden om met familieleden te praten over hun nalatenschap. Vooral hogere sociale klassen, mensen die zelf al hebben nagedacht over hun nalatenschap of die al een specialist zoals een notaris of een advocaat hebben geraadpleegd, vinden dit gesprek belangrijk.

Maar in de feiten wordt weinig gepraat. Van degenen die geërfd hebben van hun partner heeft slechts **42%** op voorhand met de erflater een gesprek gevoerd over de verdeling. Voor andere familieleden ligt dat aantal nog lager (**27%** voor de moeder, **19%** voor de vader). Het verschil tussen de ouders is misschien te verklaren door het feit dat vaak de moeder de langstlevende is en dat de band met moeder of vader enorm kan verschillen.

Nog opmerkelijker is dat van de respondenten die niet hadden gepraat met de erflater, **64%** dat ook niet had gewenst. Slechts 1 persoon op de 5 had wel willen praten, en bijna de helft (**48%**) van deze groep had een conflict rond een erfenis meegemaakt. Dat werpt de hypothese op dat in families met conflicten rond de erfenis een gesprek op voorhand ontmijnend zou kunnen werken.

Zowel uit de focusgroepen als uit de bevraging bleek dat de behoefte aan en de bereidheid om te praten, afneemt met de leeftijd. Vooral wie ouder is dan 70 jaar praat er niet over en wenst dat ook niet te doen. "*Men spreekt niet zoveel met de erfgenamen. Wel met de partner, en daarna met de notaris. Maar met de persoon praten die erft, dat is de allerlaatste stap. Ze mogen al blij zijn dat ze het krijgen. Je moet niet op voorhand zeggen wat je gaat geven.*" (focusgroepen)

Wat maakt het gesprek over erven en nalaten tot een taboe? Praten over erven en nalaten ervaart zowel de erfgenaam als de erflater vaak als bedreigend. Ouders zijn bang om het onderwerp van hun eigen overlijden aan te snijden, kinderen zijn bang dat hun ouders het gesprek verkeerd zullen begrijpen. "*Als je op voorhand een gesprek voert, dan kunnen nog zaken geregeld en doorgeschoven worden. Maar als je daar over begint ben je een geldwolf.*" (focusgroepen)

"*Eerlijk zijn tegenover je kinderen is het begin van alles. Ik wil niet dat het is zoals vroeger, waarbij wij niks mochten weten of er vanalles onder de tafel gegeven werd. Wees zo eerlijk mogelijk, speel open kaart. Dat was zo bij mijn moeder, dat is zo bij mij. Dit is helemaal anders bij de*

WIE WAS AANWEZIG BIJ HET GESPREK MET DE ERFLATER?

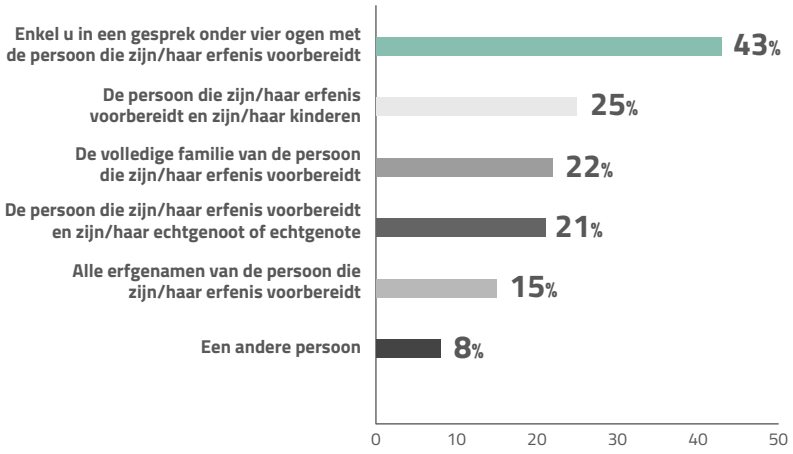

Als er een gesprek wordt gevoerd, gebeurt dat eerder onder vier ogen met de erflater.

Portret van een generatie: vijftigers

Hoe ouder de ondervraagden, hoe groter de kans dat ze erven, en hoe meer overwegingen van financiële aard in de verwachtingen lijken te sluipen. Terwijl voor gemiddeld 52% van de ondervraagden de economische waarde van een erfenis belangrijk is, loopt dat voor 50-59-jarigen al op tot 57%. Ze rekenen ook een beetje meer op een erfenis dan het gemiddelde: algemeen zegt 63% er niet op te rekenen, voor deze groep is dat 58%. Toch zet dit hen er niet toe aan om te overwegen hun eigen erfenis voor te bereiden want ze scoren met 41% nog onder de 44% die dat wel doet. Net als de andere generaties pleit ook deze voor meer vrijheid in wat te doen met de erfenis, maar ze zitten op het gemiddelde. Dat is ook zo voor het idee dat alle kinderen gelijk moeten behandeld worden, al zijn ze iets meer dan gemiddeld te vinden voor een compensatie bij de erfenis voor kinderen die meer gezorgd hebben voor de ouders en vinden ze ook iets meer dan gemiddeld dat je een kind moet kunnen onterven. De grootste afwijking van het gemiddelde zien we in hun houding tegenover de partner: terwijl gemiddeld 77% van de ondervraagden vindt dat hij of zij verantwoordelijk is om iets na te laten aan de partner, is dat voor deze groep slechts 68%. Speelt hier het feit een rol dat dit de eerste generatie is waarin echtscheidingen vaak voorkomen?

familie van mijn man, wiens zus dicht bij de moeder staat en alles alleen met haar regelt. Daar leven onderhuidse spanningen over, dus zwijgt men, zodat er geen ruzie van komt." (focusgroepen)

Er wordt gevreesd dat een gesprek de conflicten zal voeden. "*Praten over erven en nalaten op voorhand zal ruzie stimuleren,*" klonk het in de focusgroepen. Al heeft dat vaak het tegenovergestelde effect en zaait het zwijgen de kiemen voor een uitbarsting na het overlijden van de erflater, wanneer de dynamieken die het gezin hebben bepaald zich enten op de erfenis. "*Ik zie elke dag ouders die zwijgen omdat ze bang zijn voor conflicten, maar dan mag je er zeker van zijn dat ze na het overlijden naar boven komen.*" (familiaal bemiddelaar)

Familiale bemiddelaars vragen zich af of het niet beter zou zijn om bemiddeling bij erfenissen in de wet in te schrijven, zoals dat nu al het geval is bij echtscheiding en ouderschap (*zie deel IV*). Al blijft de vaststelling dat de meeste conflicten de rechtbank niet halen. "*Er is zo weinig omkadering voor de essentiële vragen: wat doet erven met iemand? welke boodschap geef je met je erfenis? wat gaat dit betekenen voor de erfgenamen?*" (familiaal bemiddelaar)

In Nederland zijn er nalatenschapscoaches actief, vaak in samenwerking met een notariskantoor, om met families het gesprek te voeren over de onderlinge relaties en de vastgeroeste communicatiepatronen die van de erfenis, hoe goed ze juridisch ook geregeld is, een mijnenveld maken.

2. DE NALATENSCHAP PLANNEN

Een eerste voorwaarde om te plannen is weten wat je wel en niet kunt doen. Zowel in de bevraging als in de focusgroepen en interviews bleek echter dat het bedroevend gesteld is met de kennis over het erfrecht van de doorsnee Belg. Veel informatie is 'van horen zeggen' en is maar deels of helemaal niet correct. Opmerkelijk is overigens dat zelfs na raadpleging van een professional nog steeds 29% van de ondervraagden niet kon inschatten of ze het huidige erfrecht rechtvaardig vinden of niet.

"*Je zou veel meer concrete informatie moeten kunnen vinden voor je naar de notaris gaat. Je kent niet alle mogelijkheden, je moet dat allemaal zitten uitpluizen en je weet nooit zeker of je de recentste informatie hebt*" (focusgroepen). Het gevoel leeft daarbij dat de 'spontane' informatieverstrekking op dit moment te veel onder een commerciële vlag zit.

Portret van een generatie: zestigers

Dit is een generatie die, samen met de vijftigers, een generatie met twee gezichten leek te zijn in de focusgroepen. Ze zijn helemaal mee met het idee dat ze de vrijheid moeten hebben om te kiezen aan wie ze zelf nalaten, maar als erfgenaam houden ze toch liever alles bij het oude. Dat kan onder andere blijken uit het feit dat ze een beetje onder het gemiddelde scoren op de vraag of de erflater vrij moet zijn, en misschien nog meer uit het feit dat ze, op de vraag of een kind dat meer gedaan heeft voor de ouders moet gecompenseerd worden via de erfenis, het hoogst scoren van alle generaties met 63% (55% gemiddeld). Deze generatie is actief bezig met de eigen nalatenschap, 51% heeft er al aan gedacht om de erfenis voor te bereiden (tegenover 44% algemeen). Samen met de zeventigplussers is dit een generatie voor wie de positie van de partner als belangrijkste erfgenaam een grote zorg is. 86% vindt dat een deel van de erfenis naar de partner moet gaan, 87% (tegenover 82% gemiddeld) vindt dat de familiale woning automatisch naar de partner moet gaan, 85% vindt dat het vermogen dat een koppel gemeenschappelijk heeft opgebouwd naar de partner moet gaan (tegenover 74% gemiddeld).

Zijn mensen slecht geïnformeerd omdat ze er te weinig aan denken om hun erfenis voor te bereiden? Of bereiden ze hun erfenis te weinig voor omdat ze slecht geïnformeerd zijn? In elk geval heeft slechts **44%** van de ondervraagde Belgen er al aan gedacht om zijn of haar erfenis voor te bereiden.

Van die **44%** heeft bovendien slechts **24%** al een professional geraadpleegd om een regeling te treffen. Opvallend is het verschil tussen vrouwen en mannen: **20%** tegenover **28%**. Vooral de notaris wordt geraadpleegd (**21%**); een overtuigende **95%** is tevreden over het advies van de professionals.

Zeker traditionele gezinnen stellen zich weinig vragen en laten de verdeling over aan de wetgever. Ze maken om die reden minder een testament op, hoewel sommige experts ook drempelvrees vaststellen en ervaren dat testamenten gezien worden als een instrument voor "*mensen met veel geld*". Het testament wordt gebruikt zodra mensen te weinig manoeuvreerruimte hebben, zich begrensd voelen in hun mogelijkheden en niet tot de voor hen meest optimale verdeling kunnen komen. Meer hierover in deel IV.

PROFIEL VAN DIEGENEN DIE ERAAN GEDACHT HEBBEN HUN ERFENIS VOOR TE BEREIDEN

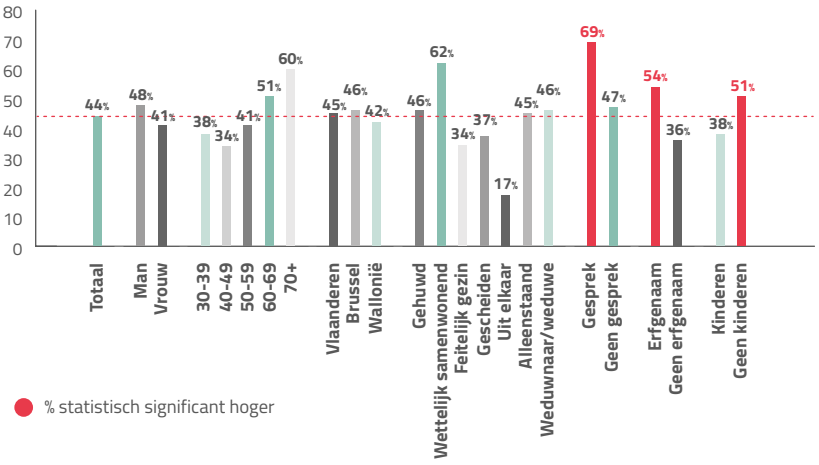

De leeftijdspiek om eraan te denken zijn/haar erfenis voor te bereiden is 70 jaar. Al eens geërfd hebben, heeft een positieve invloed op het denken om zijn/haar erfenis voor te bereiden, net als het feit dat men erover gepraat heeft met een erflater.

Een specifieke mogelijkheid om te plannen, die nu niet is toegelaten, is de erfovereenkomst, waarbij erflater en erfgenamen samen rond de tafel gaan zitten om de verdeling te regelen en vast te klikken op dat specifieke moment. De bedoeling is dat ze nadien niet meer betwist wordt, om zo conflicten bij het openvallen van de erfenis te vermijden.

Familiale bemiddelaars loven het feit dat bij dergelijke familiepacten de erflater met de erfgenamen rond de tafel zit. "*Wat voor de ouders juist lijkt, is dat niet altijd voor de kinderen. Erfgenamen zien veel meer de balans bij een erfenis, ze trekken veel meer dingen mee in de boot*" (familiaal bemiddelaar). In zo een gesprek komen beide perspectieven aan bod en kunnen de verwachtingen van alle partijen beheerd worden. Over erfovereenkomsten meer in deel IV, waarin we dieper ingaan op de specifieke aspecten van het erfrecht die door de Belg als problematisch worden ervaren.

WELKE SPECIALIST HEEFT MEN GERAADPLEEGD?

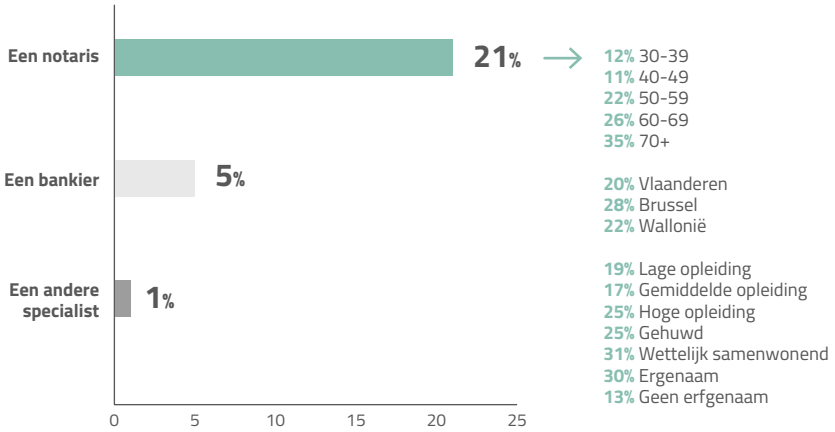

De notaris is de specialist die het vaakst geraadpleegd wordt.
De notaris wordt vaker geraadpleegd door de 60 plussers, Brusselaars,
gehuwde personen en wettelijk samenwonenden en tot slot door erfgenamen.

Portret van een generatie: zeventig plus

Dit is de generatie die het meest naar de geest en naar de letter van het huidige erfrecht denkt en handelt. Ze zijn volgzamer en stellen zich minder vragen bij de wetgeving. Zij wijzen het idee van meer vrijheid niet af, maar met 74% tegenover 86% gemiddeld staan ze er ook niet om te springen. 86% vindt dat ouders verantwoordelijk zijn om hun kinderen iets na te laten (tegenover 67% gemiddeld), een even hoog percentage vindt dat een deel van de erfenis automatisch naar de kinderen moet gaan. Ze tonen nog meer verantwoordelijkheidsgevoel tegenover hun kinderen, dan ze al hebben tegenover hun partner. Veel meer dan bij de andere generaties ligt het idee van een kind onterven moeilijk. Opmerkelijk is wel dat ze ver onder het gemiddelde scoren voor de gelijkheid van kinderen bij de erfenis: 51% tegenover 67% gemiddeld. Ze zijn ook minder enthousiast dan de zestigers over het idee om een kind dat meer gezorgd heeft te compenseren bij de erfenis. Meer dan de andere generaties zijn ze te vinden voor een gelijke behandeling van stief- en biologische kinderen, misschien omdat in deze generatie de grootouders zitten van de eerste generatie nieuwsamengestelde gezinnen. Zij gaan wel het gesprek over erven en nalaten uit de weg. Niet alleen doen ze het niet, ze wensen het ook niet. Dat betekent niet dat ze zich niet voorbereiden. Het is, gezien hun leeftijd, niet verrassend, dat zij er boven uitsteken bij degenen die eraan denken om de erfenis voor te bereiden. Opmerkelijk is dat 81% (tegenover 64% gemiddeld) vindt dat een deel van de erfenis van de erflater terug naar de ouders moet gaan als er geen kinderen zijn (ascendantenreserve), vermoedelijk omdat het loslaten van de erfenis van een vooroverleden kind emotioneel erg zwaar is.

IV. Hoe het erfrecht hervormen?

1. TUSSEN VRIJHEID EN BESCHERMING

De meeste mensen willen de vrijheid om te beslissen wat er na hun overlijden met hun geld gebeurt. Dat is het belangrijkste idee dat uit de interviews, de kwantitatieve enquête en de discussies in de focusgroepen naar voren komt. Vrijheid, maar naar de geest van de wet. De Belg denkt nog altijd in de eerste plaats aan de kinderen en de partner. Zij zijn de eersten die hij wil beschermen en aan wie hij wenst na te laten. Maar hij wil niet dat dit van buitenaf wordt opgelegd. De vraag naar vrijheid komt inderdaad zeer sterk op de voorgrond, maar waarden als overdracht, toewijding, aandacht, zorg en opvoeding zijn lang niet verdwenen. De Belg wil echt kunnen geven, als een geschenk, door er over te praten, zonder dat de overheid bepaalt hoe hij moet nalaten – ook al is het dan uiteindelijk om de partner en de kinderen te bevoordelen.

De bevolking heeft overigens weinig problemen met de geest van de regels die van kracht zijn wanneer er geen testament is.

Het erfrecht heeft in die context dus veeleer een aanvullende rol en is van toepassing voor iedereen die de nalatenschap niet plant. Maar ondanks dit uitgesproken verlangen naar meer autonomie lijkt er nog altijd een algemene consensus te bestaan over het idee van een minimale bescherming: de kinderen en de echtgenoot of echtgenote moeten een mate van bescherming krijgen. Een reserve voor de echtgenoot of echtgenote en de kinderen lijkt voor de grote meerderheid vanzelfsprekend te zijn. Dit is een verantwoordelijkheid van ethische orde. Maar volgens veel mensen zou ze beperkter moeten zijn.

De grote vrees, in geval van meer vrijheid, is die voor beïnvloeding, de mogelijkheid van misbruik door derden.

Ten slotte ziet de Belg vrijheid anders naargelang de positie waarin hij zich bevindt, die van schenker of die van begunstigde. Om het enigszins karikaturaal uit te drukken, hij wil de vrijheid om te geven maar de zekerheid om te ontvangen. In de getuigenissen spreken veel mensen zichzelf tegen over hun principes, afhankelijk van de positie waarin ze zich plaatsen wanneer ze erover nadenken.

“Over het algemeen stel ik vast dat mensen, jong en oud, een evenwicht willen tussen het deel dat voorbehouden is voor de kinderen en het deel waar ze vrij over kunnen beschikken. Je kunt op een moment in je leven komen dat je wat verzwakt bent en de realiteit anders ziet en daardoor rare beslissingen gaat nemen. Dan is het niet slecht dat de wetgever een zeker evenwicht behoudt en via de reserve dat sentiment beperkt.” (Notaris) *"De reserve beschermt de mensen ook tegen zichzelf."* (Vrederechter)

De cijfers

86% vindt dat mensen vrij moeten zijn om zelf te beslissen hoe hun vermogen na hun overlijden wordt doorgegeven. **14%** vindt dat de wet moet bepalen aan wie het vermogen van de overledene toekomt en volgens welke verhouding het wordt verdeeld.

DE WET *VERSUS* DE BESLISSINGSVRIJHEID

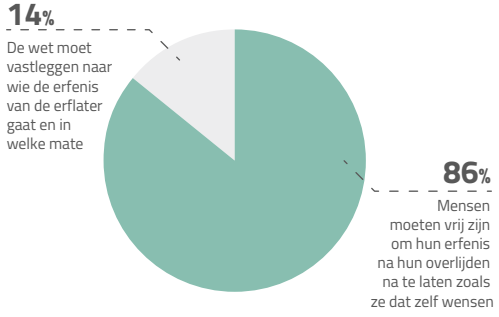

79% van de ondervraagden heeft, na een professional te hebben geraadpleegd, het gevoel de nalatenschap niet te kunnen plannen zoals ze dat zouden willen.

HET GEVOEL DAT MEN ZIJN/HAAR ERFENIS KAN REGELEN ZOALS MEN DAT WENST

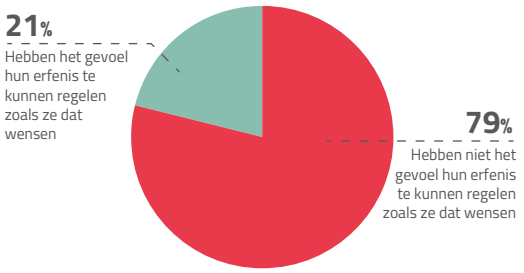

Ondanks de tevredenheid over de raadpleging van de specialist, heeft slechts 1 Belg op 5 het gevoel zijn/haar erfenis te kunnen regelen zoals hij/zij dat wenst.

23% vindt dat ze de kinderen meer moeten nalaten dan ze wensen. **34%** vindt dat ze niet over een voldoende groot gedeelte van hun vermogen kunnen beschikken.

DE REDENEN WAAROM MEN HET GEVOEL HEEFT DE SUCCESSIE NIET NAAR WENS TE KUNNEN PLANNEN

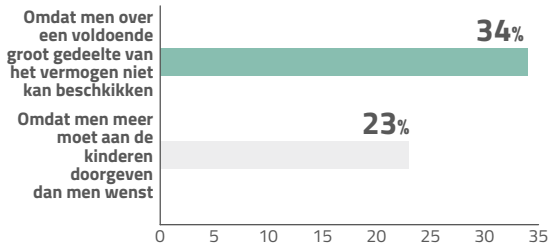

51% vindt de wet onrechtvaardig en **20%** vindt ze rechtvaardig.

29% spreekt zich niet uit.

PERCEPTIE VAN HET HUIDIGE ERFRECHT

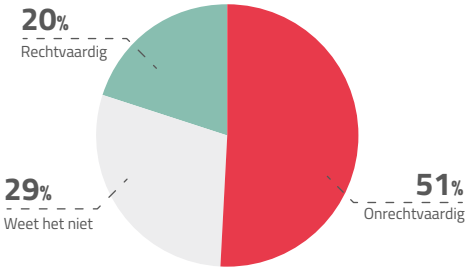

De getuigenissen

"Ik vind dat je moet kunnen kiezen aan wie je iets geeft. Als een buur meer voor mij doet dan mijn zoon, wil ik de vrijheid om die te laten erven."

"Mensen hebben ervoor gewerkt, ze moeten vrij kunnen beslissen wat ze met hun bezit doen. Ik vind het erg dat de regering dat in onze plaats bepaalt."

"Als ik niets krijg en ze alles aan mijn zus geven, dan zijn daar redenen voor."

"Het lijkt me logisch dat de echtgenoot of echtgenote toch een bijzondere bescherming krijgt. Ik verkeer niet in dat geval. Dat moet ook voor de kinderen gelden. Zij verdienen toch als eersten bescherming. Misschien niet in dezelfde mate als vandaag, maar ze moeten bevoorrecht blijven. Je hebt kinderen gewild. Je hebt ervoor gekozen ze op de wereld te zetten. Dan moet je er de verantwoordelijkheid voor opnemen. Dat betekent ook het besef dat ze recht hebben op een deel van je erfenis."

Vrijheid, op voorwaarde dat men gezond van geest is en opgewassen tegen misbruik van invloed

Dreigt een soepeler erfrecht bejaarden en/of kwetsbare personen niet nog meer aan allerlei invloeden bloot te stellen dan nu al het geval is? Bestaat er geen gevaar op meer erfenisjacht, zowel door de wettelijke erfgenamen als door mensen buiten de familie? Eigenhandig geschreven testamenten worden bijna altijd erkend, zelfs in echte grensgevallen (er werden tal van voorbeelden gegeven van mensen onder medicatie, in psychiatrische instellingen, dementen die nog geen diagnose hebben gehad, ...), zegt een in de materie gespecialiseerde advocaat. Het is niet gemakkelijk voor families om een beschermend statuut (het vroegere voorlopig bewind) te vragen.

"Als men het recht duurzaam wil hervormen, moet men verder durven te kijken, naar zaken die juristen momenteel marginaal vinden maar die sociologen zien aankomen, zoals de complexiteit van gezinnen maar ook het groeiend aantal singles dat aanloopt tegen het verhaal van de bloedband." (Familiesocioloog)

Vrijheid maar geen erfenischantage

Ouders of erflaters kunnen de erfenis als een soort chantage gebruiken, door ze te laten afhangen van een bepaald gedrag. Ze oordelen en veroordelen, alsof ze als ouder een soort opzeggings- of sanctierecht hebben.
"Ik denk dat de afschaffing van de reserve een ongewenst effect zou hebben. Het geeft de erflater immers de mogelijkheid om zijn kind te chanteren: doe wat ik zeg of je krijgt geen cent." (Focusgroep)

2. DE RESERVE VOOR DE KINDEREN

Hoewel het niet wenselijk lijkt om de reserve voor de kinderen zonder meer af te schaffen, lijken de meeste mensen die we hebben ontmoet of gehoord open te staan voor een versoepeling, zowel wat de omvang van de reserve betreft als de manier waarop de verdeling gebeurt.

Paradoxaal genoeg geven net de ondervraagde juristen de tegenstrijdigste meningen: sommige spreken zich zelfs uit voor een status quo. Andere juristen zien het risico dat een verhoging van het beschikbaar deel de conflicten doet toenemen en erfenisjacht in de hand werkt (mogelijkheid van meer ongelijkheid tussen de kinderen, invloed van 'belanghebbende' derden op vooral bejaarden of kwetsbare personen).

Er lijkt evenmin een consensus te bestaan over de vraag of er wel of niet een verschil moet worden gemaakt naargelang het aantal kinderen. Eén voorstel is om een onderscheid te maken tussen grote en kleine vermogens. De reserve zou dan beperkt zijn tot een bepaald bedrag dat gelijk onder de kinderen moet worden verdeeld. Boven die drempel zou je volledig vrij over de erfenis kunnen beschikken.

Een beperking van de reserve tot de helft van de erfenis, ongeacht het aantal kinderen, kan een aanvaardbare oplossing zijn. Er wordt ook gesteld dat, aangezien gezinnen gemiddeld minder kinderen tellen nu dan in de tijd van de Code Napoléon, de helft van de reserve een redelijke aanpassing zou zijn.

De cijfers

Hoewel de meeste mensen meer vrijheid willen, voelt de grote meerderheid van de respondenten, **67%**, zich verantwoordelijk om bezit aan de kinderen na te laten.

67% vindt dat een deel van de erfenis automatisch naar de kinderen moet gaan.

VERANTWOORDELIJKHEID EN VERPLICHTING T.O.V. DE KINDEREN

Een deel van de erfenis moet automatisch naar de kinderen gaan

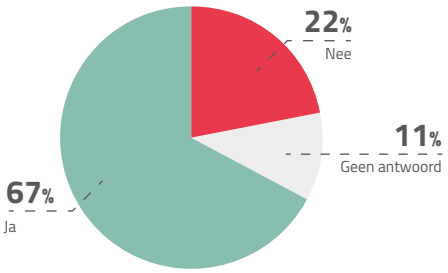

Twee derde van de ouders voelt zich er verantwoordelijk voor om iets na te laten aan hun kinderen. Eenzelfde percentage is van mening dat de kinderen verplicht iets moeten erven van de ouders.

Op de vraag welk gedeelte van de erfenis voor de kinderen moet worden gereserveerd, antwoordt **30%** dat ze de helft van het bezit moeten krijgen. (**9%** kiest voor ¾, **6%** voor ¼). 9% vindt dat er geen reserve voor de kinderen moet zijn.

HET DEEL VAN DE ERFENIS VOORBEHOUDEN AAN KINDEREN

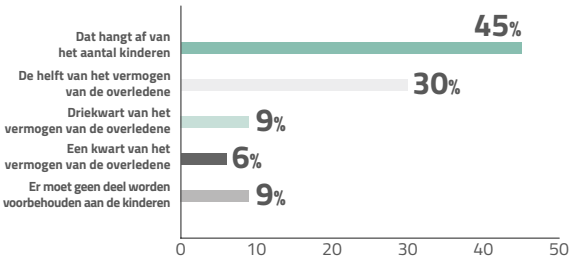

Maar bijna de helft is van mening dat deze gelijke behandeling moet gebeuren door rekening te houden met het aantal kinderen.

De getuigenissen

"De reserve voor de kinderen zoals ze nu bestaat, lijkt mij volledig normaal. Je hebt niet zomaar kinderen."

"Er moet een reserve blijven bestaan, maar ze moet kleiner zijn."

"Ik vind dat je meer vrijheid zou moeten krijgen als je de mogelijkheid hebt om een testament op te stellen, maar ook dat bepaalde categorieën, zoals minderjarige kinderen, een familielid of een kind met een handicap bescherming verdienen. Laat de mensen kiezen of ze hun testament maken maar vergrendel het reservataire deel."

Moeten de kinderen gelijk worden behandeld?

Volgens professionals vinden de meeste ouders het eerlijk en rechtvaardig dat hun bezit gelijk onder hun kinderen wordt verdeeld. Een kind anders behandelen is vaak een delicate en moeilijke beslissing. De verleiding kan bestaan, maar veel ouders zien er uiteindelijk van af omdat het tot een breuk kan leiden.

Het idee van de gelijke behandeling leeft sterker bij ouderen, vooral de 80-plussers, waarschijnlijk omdat ze een traditionelere mentaliteit hebben, een andere opvoeding hebben genoten en vaker zijn opgegroeid in een groter gezin. Het is ook een opinie die meer wordt gedeeld in milieus met een lager onderwijsniveau, waarschijnlijk vanwege het belang dat het deel van de erfenis voor elk van de kinderen heeft.

Toch gebeurt het dat sommige ouders een kind willen bevoordelen omdat het meer voor hen heeft gezorgd, meer aanwezig was. Er kunnen ook 'objectieve' redenen bestaan voor de beslissing, zoals het feit dat een kind een handicap heeft of tijdens het leven van de ouder minder bevoordeeld is geweest. Het kan zijn dat het kind sneller aan het werk is gegaan. In sommige gevallen willen de ouders rekening houden met het feit dat zij een zoon of dochter meer hebben geholpen, bijvoorbeeld door regelmatig op de kleinkinderen te passen (als die niet naar een crèche gingen, of na de schooluren). Een soort compensatie voor bewezen diensten, als spiegelbeeld van die voor de ouders (*zie verder*). Soms wil een ouder een kind helpen dat het financieel moeilijker heeft (gescheiden, werkloos, ...). Het testament wil dan de ongelijkheid rechttrekken.

De kinderen zelf hechten veel belang aan gelijkheid.

De cijfers

In de kwantitatieve enquête meent **67%** van de ondervraagden dat alle kinderen evenveel moeten erven.

VOOR ALLE KINDEREN HETZELFDE OF GEVAL PER GEVAL

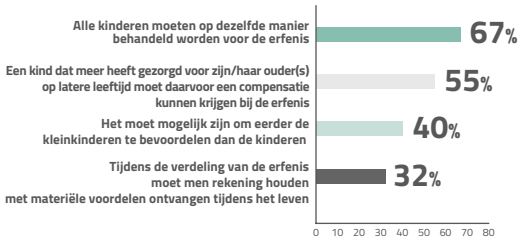

Twee derde menen dat er geen verschil moet zijn tussen de kinderen bij een erfenis.

Dit idee lijkt meer door te wegen naarmate mensen ouder worden. Zo is **97%** van de 80-plussers het ermee eens. Deze mening komt ook meer voor bij mensen met een lager onderwijsniveau, mensen met kinderen en mensen die al hebben geërfd.

Volgens **32%** moet bij de verdeling van de erfenis rekening worden gehouden met de voordelen die tijdens het leven verkregen zijn.

55% vindt dat een kind dat meer dan de anderen voor een bejaarde ouder heeft gezorgd, beloond moet worden bij de erfenis.

De getuigenissen

"Wij houden zorgvuldig bij wat wij aan de ene en aan de andere zoon geven. Wij willen de erfenis eerlijk tussen onze twee kinderen verdelen."

"Ik weet heel goed dat mijn vader op een gegeven moment mijn broer meer heeft gegeven. We hebben allebei ongeveer evenveel geërfd, maar hij heeft mij ook geholpen toen het nodig was. Mijn zus, die nooit tevreden was, die altijd op mijn vader heeft gemopperd, heeft geen gemakkelijk leven gehad, maar ze heeft zich uit misplaatste trots nooit 'verlaagd' om iets te vragen. En toen er geërfd werd, kreeg ze evenveel als wij. Ze had meer verwacht, omdat ze nooit iets van hem had gekregen. Ze had het maar te vragen."

Mag men zo ver gaan een kind te onterven?

Uit het geheel van het onderzoek blijkt een verdeeldheid over deze vraag. Sommige mensen vinden dat de ouders altijd verantwoordelijk blijven voor hun kind, andere menen dat je vrij moet zijn om een kind te onterven.

Volgens de eersten kunnen de problemen die een ouder ertoe aanzetten een kind te onterven het gevolg zijn van het gedrag van de ouders, en kan zulk een radicale oplossing ernstige conflicten veroorzaken, ook voor de volgende generaties. Een van de oplossingen die wordt aangehaald, is de mogelijkheid om rechtstreeks aan de kleinkinderen na te laten (*zie verder*). In dat geval willen veel mensen objectieve criteria vinden en willekeur vermijden, bijvoorbeeld door middel van een medisch attest of de tussenkomst van een notaris (vooral in het geval van verslaving).

De voorstanders van meer vrijheid vinden het verlies van contact een van de belangrijkste redenen die mensen ertoe aanzetten hun kind te onterven. Volgens sociologen is contact een essentieel ingrediënt van solidariteit. De echtscheiding van de ouders is een van de hoofdoorzaken van een breuk met de kinderen. Het kind kan worden meegesleept in een loyauteitsconflict, het kan 'verlaten' worden, of de ouder die het kwetsbaarst lijkt, willen beschermen. In de praktijk is het vaak de vader met wie het contact wordt verbroken, vooral als hij een nieuw leven begint. Toch blijft de erkenning door de ouder, met name in zijn laatste wilsbeschikking, essentieel voor het kind. Door het kind te onterven, kan de ouder de boodschap geven dat de breuk de fout van het kind is.

Een andere reden die wordt aangehaald om te onterven, is het feit dat een kind niet voor zijn bejaarde en/of zieke ouders zorgt.

Kinderloze mensen menen meer dan de andere dat je kinderen moet kunnen onterven. Voor de anderen blijkt uit de focusgroepen dat in theorie onterven mogelijk moet zijn, maar dat ze in de praktijk weinig geneigd zijn om hun kinderen hun deel te ontzeggen.

Wat is wenselijk, wetende dat een volwassen kind een onderhoudsplicht tegenover zijn ouders heeft? Als het mogelijk zou zijn om een kind te onterven, vragen sommige mensen zich af of er niet ten minste een onderhoudsplicht op het vermogen van de overledene zou moeten zijn, zoals in het Angelsaksisch recht? De Belg noemt ook het feit dat het kind voldoende vermogend is of te verkwistend als mogelijke reden om het te onterven.

De cijfers

54% meent dat je vrij moet kunnen beslissen om een kind te onterven (iets minder voor de 'jongeren': 40-49 jaar, 50-59 jaar). **23%** meent dat je altijd de mogelijkheid moet hebben om een kind te onterven zonder dit te moeten rechtvaardigen, **24%** vindt dat je een kind in geen geval mag onterven (dit cijfer is hoger in de groep van 70-79 jaar).

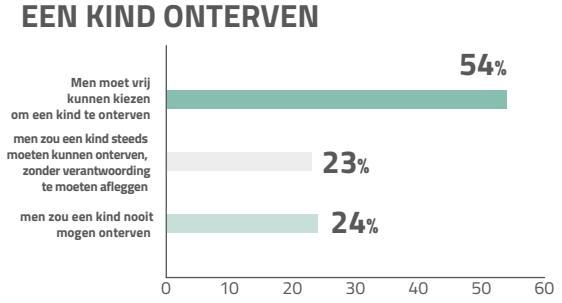

De helft van de Belgen zou een kind willen kunnen "onterven", terwijl een kwart zich uitdrukkelijk verzet tegen deze mogelijkheid en een ander kwart zou willen dat dit mogelijk is zonder verantwoording te moeten afleggen.

De meest aangehaalde redenen zijn:

- Als er helemaal geen contact is met het kind (37%)
- Als het kind verslaafd is (alcohol, drugs, gokken) (35%)
- Als het kind verkwistend is (18%)
- Als het kind niet voor zijn bejaarde ouders heeft gezorgd (16%)
- Als je het niet eens bent met de levenskeuze van het kind (8%)

De getuigenissen

"Ik vind niet dat je moet kunnen onterven. Er is altijd een reden waarom een relatie niet goed is. Ouders hebben ook conflicten met hun kinderen omdat het kind niet in de pas loopt, omdat ze het niet de vrijheid geven om te zijn wie het is. Het is niet altijd de schuld van het kind."

"Ik heb een conflict met een van mijn zoons, sinds we een jaar geleden hebben ontdekt dat hij gokt. (...). Nu gaat het blijkbaar beter, hij heeft hulp gezocht. Als ik zou weten dat hij zou blijven gokken, dat hij niets aan zijn verslaving doet, dan zou ik mijn geld op een spaarrekening voor mijn drie kleinkinderen (zijn kinderen) zetten en het voor 25 jaar blokkeren (...) Anderzijds is er daarvoor veel gebeurd. Misschien had ik met hem zelfs wel een betere band dan met de andere kinderen. Daarom vind ik dat iedereen evenveel moet krijgen."

"Als je vindt dat je dochter rijk genoeg is om niet te moeten erven, terwijl iemand anders het veel meer verdient, is dat je goede recht en je eigen beslissing. Je moet zelf kunnen kiezen wie zal erven (...). Als een kind zelf een mooi spaarpotje heeft geërfd, waarom moet het dan een onroerend goed krijgen, terwijl iemand die je jarenlang heeft geholpen dat honderd keer meer verdient? Niet omwille van haar gedrag Ze heeft het geluk gehad van haar grootmoeder te erven. "

"Ik heb een dochter met wie ik niet goed opschiet. Ze kan niet met geld omgaan. Ik weet niet wat ik zal doen".

Moeten de kinderen en de stiefkinderen op dezelfde manier behandeld kunnen worden?

Het is moeilijk om hier een uitspraak over te doen, omdat de familiale omstandigheden sterk verschillen (zie in dit verband de vele voorstellen en debatten over de toekenning van een juridisch statuut aan de stiefouder). De meeste mensen zijn geen voorstander van een gelijke behandeling, ook al beseffen ze dat het huidige systeem weinig speelruimte laat. De vraag komt vooral aan bod in gezinnen waar ofwel een van de ouders overleden is en de andere een zeer belangrijke plaats inneemt, ofwel de kinderen de stiefouder van jongs af kennen en ten minste gedeeltelijk door hem of haar zijn opgevoed. Dit zijn de klassieke situaties waarvoor professionals (advocaten, notarissen) worden geraadpleegd. De vermindering van de reserve maar ook de mogelijkheid van erfovereenkomsten kunnen deze problematiek oplossen.

De kwantitatieve enquête laat geen duidelijke trend zien over de noodzaak om kinderen en stiefkinderen gelijk te behandelen bij een erfenis.

De cijfers

Moeten de kinderen en de stiefkinderen in de erfenis gelijk worden behandeld? **38%** zegt ja, **40%** zegt nee en **22%** spreekt zich niet uit.

WAT MET DE KINDEREN IN NIEUW SAMENGESTELDE GEZINNEN?

Kinderen en stiefkinderen (kinderen van de echtgenoot/ echtgenote) moeten op dezelfde manier behandeld worden wat de erfenis betreft

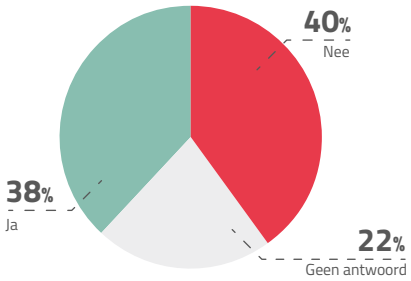

Deze gelijke behandeling van de kinderen is echter minder evident wanneer met het heeft over kinderen uit verschillende huwelijken. Met een regionaal verschil voor de nee-kant.

De kinderen uit een vorig huwelijk zijn voldoende beschermd: **25%** ja, **22%** onvoldoende, 5% te goed beschermd en **48%** weet het niet.

HET BESCHERMINGNIVEAU VAN DE KINDEREN UIT EEN VORIG HUWELIJK

De kinderen uit een vorig huwelijk zijn...

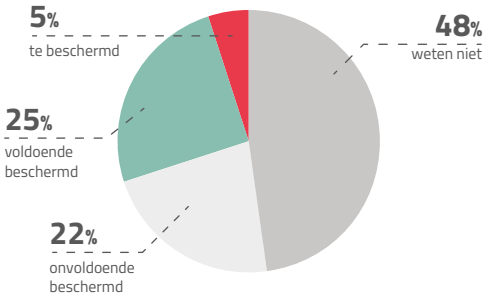

Bijna de helft van de Belgen lijken het beschermingsniveau van de kinderen uit een vorig huwelijk niet te kennen.

3. ECHTGENO(O)T(E) EN PARTNER

De *Code Napoléon* was volledig opgebouwd rond het huwelijk, als enig denkbare samenlevingsvorm. Vandaag de dag is dit enigszins anders en onze samenleving ondergaat nog steeds diepgaande veranderingen. Irène Thery* heeft het in dit verband over het fenomeen van de 'onthuwelijking', waarmee ze bedoelt dat trouwen niet langer als een absolute sociale verplichting wordt ervaren, maar veeleer een persoonlijke gewetenskwestie geworden is. Een nieuw familierecht moet volgens haar niet het huwelijk maar de afstamming als uitgangspunt nemen.

De diversiteit van de gezinnen is een belangrijke maatschappelijke realiteit. Mensen belanden in de loop van hun leven vaak in verschillende gezinssituaties. We kunnen dus spreken van mobiliteit in de levenstrajecten.

De partners in klassieke gezinnen, die hun hele leven samen doorbrengen, willen doorgaans hun echtgenoot/echtgenote beschermen en vinden het normaal dat hij/zij het vruchtgebruik op een groot deel van het vermogen krijgt, te meer daar dit vermogen in de meeste gezinnen voornamelijk uit de gezinswoning bestaat. Bovendien is het spaargeld dat na het overlijden van een van de echtgenoten overblijft, in de meeste gevallen het resultaat van gezamenlijke inspanningen en gezamenlijk sparen. Dit kan betekenen dat de kinderen moeten wachten, maar dit wordt doorgaans vlot aanvaard omdat het nu eenmaal om de ouders gaat.

Juristen wijzen erop dat, wanneer er verscheidene opeenvolgende huwelijken zijn, de laatste echtgenoot/echtgenote degene kan zijn die het 'groot lot' wint. Toch heeft de laatste echtgenoot/echtgenote niet noodzakelijk de grootste bijdrage geleverd aan de totstandkoming van het vermogen. Moeten we dan misschien evolueren in de richting van een systeem zoals dat van de pensioenen, waar voor de berekening wordt uitgegaan van het aantal jaren dat werd samengeleefd?

De problematiek rond de plaats van de echtgenoot/echtgenote kan ook niet los worden gezien van het gegeven van de nieuwsamengestelde gezinnen. Vaak botst, mede door de relatie tussen iemands vroegere en nieuwe partner, de bescherming van de echtgenoot/echtgenote met die van de kinderen (*zie ook 'Een genderkwestie?'*).

* Franse sociologe, coauteur van het rapport voor de Franse regering 'Filiation, origines, parentalité, le droit face aux nouvelles valeurs de responsabilité générationelle'.

De cijfers

De meeste ondervraagden (**71%**) vinden het hun plicht om bij hun overlijden goederen na te laten aan hun echtgeno(o)t(e).

VERANTWOORDELIJKHEID EN VERPLICHTING T.O.V. DE PARTNER

U voelt zich er verantwoordelijk voor om uw echtgenoot/ echtgenote een erfenis na te laten

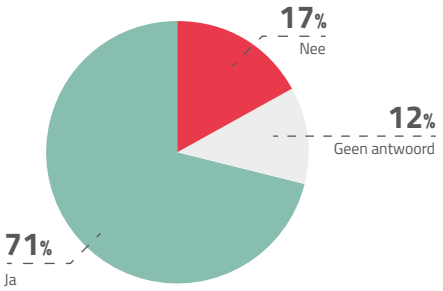

HET BESCHERMINGNIVEAU VAN DE LANGSTLEVENDE ECHTGENOOT/ ECHTGENOTE

De langstlevende echtgenoot is momenteel...

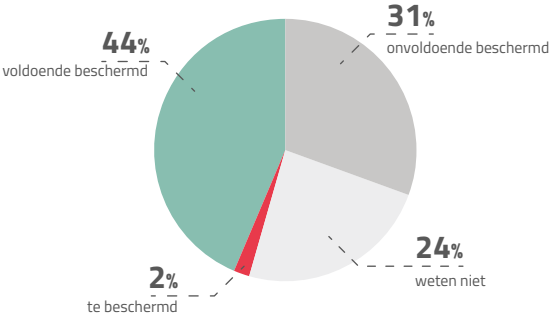

Vruchtgebruik en kinderen uit eerste huwelijk

Heel wat conflicten bij erfenissen vloeien voort uit de relatie tussen de stiefouder en de kinderen uit het eerste huwelijk die in een juridische relatie worden gedwongen. Het vruchtgebruik – vooral op de gezinswoning en de huisraad – zorgt regelmatig voor heel wat problemen, hetzij omdat de kinderen rechtstreeks zouden willen erven zonder te moeten wachten op het overlijden van de nieuwe echtgenoot/echtgenote (soms omvat de erfenis de vroegere gezinswoning van de kinderen), hetzij omdat er conflicten rijzen over uit te voeren werken aan de woning. Of het nu de vruchtgebruiker dan wel de blote eigenaar is die de werken moet uitvoeren, is niet altijd zeer duidelijk of wordt soms slecht begrepen. Kinderen vinden wel eens dat ze van een verwarmingsketel.

Eén voorstel houdt in dat het vruchtgebruik van de langstlevende echtgenoot/echtgenote op het deel van de kinderen wordt afgeschaft of beperkt. Er wordt gedacht aan de mogelijkheid om de vruchtgebruiker in functie van zijn leeftijd te laten meebetalen aan de onderhoudskosten van de woning (een oudere vruchtgebruiker zou minder moeten betalen), of om het vruchtgebruik op basis van het aantal jaren samenwoonst te bepalen. Sommige deskundigen zijn gewonnen voor het Franse systeem waarin de langstlevende echtgenoot/echtgenote slechts vruchtgebruik geniet indien er geen kinderen uit een eerste huwelijk zijn. Zijn die er wel, dan krijgt hij/zij een deel in volle eigendom. Een ander idee: indien de vruchtgebruiker de gezinswoning verlaat, verliest hij het vruchtgebruik. In dat geval zou het gaan om een recht om het goed te bewonen en te gebruiken, maar niet om een vruchtgebruik.

In alle landen heeft de gezinswoning een bijzonder statuut en krijgt de langstlevende echtgenoot/echtgenote de garantie dat hij/zij na het overlijden van de partner in de eigen omgeving kan blijven. Deze garantie kan echter minder ver gaan dan bij ons het geval is. Moeten we dit statuut in België aanpassen om conflicten te vermijden?

In de focusgroepen keerde het idee om het vruchtgebruik van de langstlevende echtgenoot/echtgenote te versoepelen of af te schaffen, regelmatig terug, vooral wanneer het ging over gezinnen met kinderen uit een eerste huwelijk.

De cijfers

82% vindt dat de gezinswoning automatisch aan de partner moet toekomen. In de leeftijdsgroep van 60-69 jaar steeg dit cijfer tot **87%** en in de categorie van 70-79 jaar tot **91%**.

STANDPUNT T.O.V. DE PARTNER

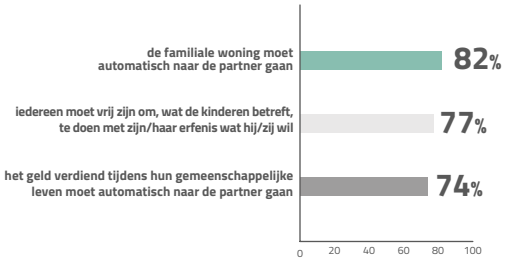

Bevestiging van de vraag naar meer vrijheid in de leeftijdsgroep van 40-49 jaar, terwijl de 60 tot 79-jarigen veeleer gewonnen zijn voor een erfenis ten voordele van de partner

Getuigenissen

"Vruchtgebruik zou verboden moeten zijn wanneer er kinderen uit een eerste huwelijk zijn."

"De dingen moeten van in het begin duidelijk zijn. We trouwen maar jij krijgt geen vruchtgebruik op het huis. De betrokkene aanvaardt dit of weigert. Het is ook geen verplichting om te trouwen."

"Zelf ben ik 2 keer uiteengegaan, 2 keer gescheiden. Ik vind minstens dat wat van mij overblijft, wat ze over mij zullen denken, … Het is belangrijk wat mijn kinderen over mij denken, niet wat mijn partner over mij denkt."

Verschil tussen wettelijk samenwonenden en gehuwden?

Het huidige erfrecht werd opgesteld met gehuwde koppels in gedachten. Zijn mensen die ongehuwd samenwonen (wettelijk of feitelijk samenwonenden) zich bewust van de gevolgen van het statuut waar ze voor kiezen? Bij een huwelijk zijn mensen verplicht om na te denken over een huwelijkscontract en moet de notaris hun de gevolgen hiervan uitleggen (althans in theorie[1]). Dit is niet het geval wanneer een koppel gaat samenwonen. De bevolking lijkt onvoldoende geïnformeerd.

1 Het stelsel van scheiding van goederen, dat notarissen zeer vaak aanbevelen aan jonge echtparen (in vele gevallen met partners die zich aanvankelijk in vergelijkbare situaties bevinden), biedt geen bescherming aan de echtgenoot/echtgenote die zich het meest met het gezin bezighoudt ten nadele van zijn/haar carrière. Dit heeft belangrijke gevolgen indien het echtpaar uiteengaat (verlaten van de arbeidsmarkt, verlies van pensioenrechten, rechten op sociale bescherming).

Er bestaat heel wat onwetendheid over het stelsel van de wettelijke samenwoonst. Dit is misschien toe te schrijven aan de verwarring tussen erfrecht en successierechten, waardoor mensen zich beschermd wanen, terwijl dit niet het geval is. Heel wat experts vinden het een 'wankel systeem'.

Vele jongeren die voor een samenlevingscontract kiezen, lijken niet aan de juridische gevolgen te denken (een dergelijke bedenking lijkt in een liefdesrelatie zelfs wat 'ongepast') en zeker niet aan wat er kan gebeuren indien een van de partners overlijdt. Moet er een stelsel worden ingevoerd naar het voorbeeld van het stelsel van scheiding van goederen voor gehuwden? Na hoeveel tijd?

Het is ook de vraag of feitelijk samenwonenden tegen zichzelf moeten worden beschermd. Verscheidene experts zijn gewonnen voor het idee van een automatisch minimumpakket aan bescherming, een beetje zoals in het arbeidsrecht. *"We dreigen heel wat drama's teweeg te brengen als we geen rekening houden met deze realiteit."* (Socioloog)

Heel wat juristen vinden dat deze stelsels, waarmee steeds meer mensen te maken hebben, aan herziening toe zijn.

Een genderkwestie?

Mannen voelen zich meer verplicht dan vrouwen (77% tegenover 66%) om na hun overlijden goederen aan hun partner na te laten.

Dat blijkt ook uit de interviews. Vrouwen willen hun kinderen tegen de nieuwe partner van hun voormalige echtgenoot beschermen.

"Ik had een vriendin van wie de zus overleden was. Haar schoonbroer was zeer snel hertrouwd. Bijna al zijn goederen zijn naar die nieuwe vrouw gegaan en de kinderen van de zus kregen bijna niets. Dat heeft mij ertoe aangezet om naar de notaris te gaan. Als ik sterf, kan mijn man zich misschien wel door een nieuwe vriendin laten ompraten. Ik wil absoluut dat onze goederen naar onze dochters gaan." (vrouw)

"Je moet je in de plaats stellen van iemand die zijn leven weer opneemt met een andere partner. Hij verloochent zijn kinderen niet, het is normaal dat hij in de eerste plaats denkt aan de partner met wie hij tot aan zijn dood samenleeft, in plaats van naar het verleden te kijken. (...). Het is normaal dat zijn kinderen een beetje jaloers zijn, maar het is hun geld niet. Het is hun vader. Als ze kwaad zijn, dan is dat maar zo." (man)

"Degene die hertrouwt, moet alles netjes afwegen (...). Gaat het na 20 jaar niet zo goed meer tussen hem en zijn vrouw, en hij begint met een andere vrouw een nieuw leven, dan gaat zijn erfenis naar die ander. Dat is ergens wat onrechtvaardig, maar je weet ook niet wat er in het verleden allemaal gebeurd is." (man)

De cijfers

EEN VERSCHIL MAKEN TUSSEN GEHUWDE PARTNERS EN ANDEREN

Er moet een verschil gemaakt worden tussen gehuwde en ongehuwde partners

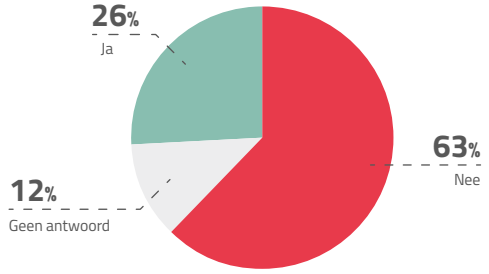

Meer dan 6 op de 10 Belgen vinden dat er geen verschil moet gemaakt worden tussen gehuwde en ongehuwde partners, vooral de 40-59 jarigen en dat in tegenstelling tot de 70 plussers die traditioneler zijn.

51% van de ondervraagden die een professional raadpleegden, vindt het erfrecht niet rechtvaardig. Bij feitelijk samenwonenden loopt dit cijfer op tot **94%**.

PERCEPTIE VAN HET HUIDIGE ERFRECHT

Percentage van de mensen die de wet als onrechtvaardig beschouwen

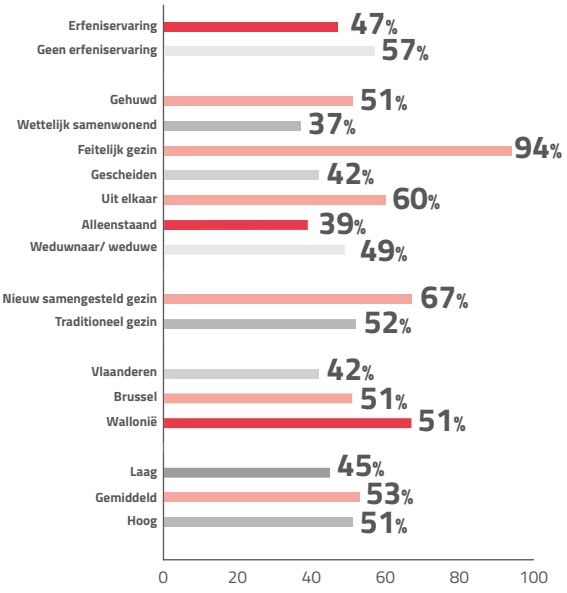

De huidige wet wordt als onrechtvaardig beschouwd door de helft van de Belgen nadat ze een specialist hebben geraadpleegd.

Getuigenissen

"Er is een schriftelijk document nodig voor die mensen (feitelijk samenwonenden). Zij zijn een vergeten groep."

"Je moet gewoon naar het gemeentehuis om een papier te ondertekenen. Als dat al te veel gevraagd is ..."

"Ik was niet getrouwd met mijn partner en ik woonde niet met hem samen. Ik heb dus niets geërfd. Ik heb niets van zijn persoonlijke spullen gekregen en ik heb zelfs de mijne niet teruggekregen. Ik heb niets meer van hem. Als je niet getrouwd bent, heb je geen enkel recht. Ik vind dat dit onderscheid niet zou mogen bestaan."

Is een afschaffing van de reserve van de langstlevende echtgenoot/echtgenote denkbaar?

Sommige juristen vinden de reserve van de langstlevende echtgenoot/echtgenote een obstakel voor elke successieplanning, zelfs in families waarin de verstandhouding opperbest is. Het feit dat je niet aan de reserve in natura kan verzaken, stelt heel wat problemen en houdt heel wat mensen tegen om te trouwen, meer bepaald wanneer er kinderen uit een eerder huwelijk zijn. *"De rechten van de echtgenoot/echtgenote in een tweede huwelijk, zijn een ramp"*, aldus een advocaat. Dat de echtgenoot/echtgenote als erfgenaam ab intestat recht heeft op het vruchtgebruik van de erfenis, is geen probleem, maar dit moet bij testament kunnen worden geregeld zonder daarbij te worden gehinderd door de rigide regelgeving over de reserve. Ook in de groepsgesprekken en de individuele interviews was regelmatig de wens te horen om de mensen vrijer te laten beslissen.

overdracht van goederen afkomstig van ascendenten

Heel wat mensen maken een onderscheid tussen de goederen waar ze zelf voor hebben gewerkt (de aanwinsten) en de goederen die van hun familie komen. Ze hebben het gevoel dat ze veel vrijer kunnen omspringen met de eerste categorie dan met de tweede.

De familiegoederen (het eigen vermogen in het stelsel van scheiding van goederen) worden veeleer gezien als iets wat werd overgedragen. Mensen beschouwen dit als een meevaller en vinden dat ze deze goederen op hun beurt ook aan de volgende generatie moeten doorgeven. Voor sommigen zouden de aanwinsten volledig ter beschikking van het koppel moeten zijn.

Anderen vinden dat de hervorming van 1981 de langstlevende echtgenoot/echtgenote al sterk bevoordeeld heeft, zonder dat indertijd rekening kon worden gehouden met alle toekomstige implicaties van de hervorming (vergrijzing, fenomenale toename van het aantal nieuwsamengestelde gezinnen). Zij zijn van mening dat al wie heeft bijgedragen tot het verwerven van dit geld, moet worden 'bedankt' of 'beloond': de partner, de ex-partner en de kinderen, die misschien wel een hoge prijs hebben betaald voor het professionele succes van de ouder.

De cijfers

77% vindt dat iedereen ten aanzien van zijn kinderen vrij moet kunnen beslissen wat er met het verworven vermogen zal gebeuren. In de leeftijdscategorie **40-49 jaar** loopt dit percentage op tot **83%**.

STANDPUNT T.O.V. DE PARTNER

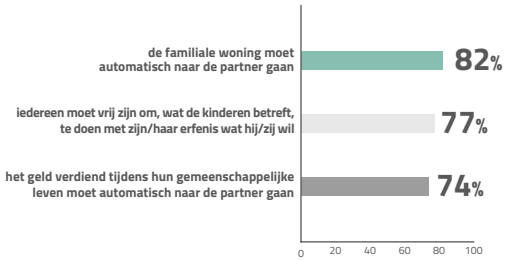

Bevestiging van de vraag naar meer vrijheid in de leeftijdsgroep van 40-49 jaar, terwijl de 60 tot 79-jarigen veeleer gewonnen zijn voor een erfenis ten voordele van de partner

74% vindt dat het geld dat tijdens het gemeenschappelijk leven verworven werd, automatisch aan de partner moet toekomen. In de leeftijdscategorie **60-69 jaar** en bij de **70-plussers** loopt dit percentage op tot respectievelijk **85%** en **88%.**

4. OVEREENKOMSTEN AANGAANDE TOEKOMSTIGE ERFENISSEN

Moet het toegestaan zijn om overeenkomsten te sluiten waarin mensen de eventuele rechten in het kader van een nog niet opengevallen erfenis vastleggen?

Op dit ogenblik kan niemand met zijn erfgerechtigden een overeenkomst sluiten waarin deze laatsten zich ertoe verbinden om de goederen van de overledene op een bepaalde manier te verdelen.

Toch stellen sommige mensen dergelijke overeenkomsten op. Deze worden dan betwist omdat zij een inbreuk vormen op artikel 1130 van het Burgerlijk Wetboek. Dit kan binnen families tot geschillen leiden.

Heel wat juristen zijn de mening toegedaan dat deze mogelijkheid zou moeten bestaan. De erflater zou op die manier in staat worden gesteld om de toestand vóór zijn overlijden te regelen, wat hem een zekere rust garandeert. Omdat vele mensen al meemaakten hoe families uit hun omgeving uiteenspatten door geschillen, willen ze in hun familie graag vrede brengen vóór ze sterven.

De maatschappij lijkt veel opener te zijn geworden dan vroeger. "Wanneer ik de toestand vergelijk met 20 jaar geleden, stel ik vast dat de mensen nu echt veel vrijer spreken. Er is meer transparantie gekomen." (juridisch adviseur).

Sommigen zijn van mening dat overeenkomsten over toekomstige erfenissen mogelijk moeten worden tussen echtgenoten, maar niet tussen ouders en kinderen.

Anderen tonen zich veeleer sceptisch. Ze denken dat families nog niet klaar zijn voor dit soort denkoefening en vinden dat veel afhangt van de cultuur, de verstandhouding, de eventuele conflicten die er zijn (bijvoorbeeld ingewikkelde echtscheidingen). Het spreekt echter voor zich dat dergelijke overeenkomsten een mogelijkheid zouden zijn en geen verplichting.

Een vraag die regelmatig terugkeert, is wat er kan worden ondernomen tegen beïnvloeding, want er zou – misschien meer nog dan nu – druk kunnen worden uitgeoefend op hoogbejaarde en/of fragiele mensen. En hoe kan worden gegarandeerd dat kinderen zich echt vrij voelen ten aanzien van een ouder die hun goederen schenkt of heeft geschonken? En dat ze zich niet verplicht voelen tegenover een ouder die nog veel gezag heeft? Er kan oog zijn voor garanties, de rol van de notaris, misschien bedenktijd of een herzieningstermijn.

Sommigen zijn van mening dat iedereen een advocaat zou moeten hebben, of een onderhoud onder vier ogen met de notaris. *"Indien een akkoord wordt afgedwongen, barst de bom toch en dan is er helemaal niets opgelost."* (jurist)

Velen tonen zich ook ongerust over het feit dat de schoonkinderen zich met de verdeling gaan bemoeien, hun kind beïnvloeden en conflicten in de familie veroorzaken.

Het is ook belangrijk om niet te vergeten dat de situatie waarin mensen zich bevinden, kan veranderen. *"De context verandert. Je kunt op een bepaald moment ergens mee instemmen maar dan volgt er een echtscheid*ing, *verlies van een baan, een ruzie met een broer,"* onderstreept een socioloog. En een jurist voegt eraan toe: *"Ik hou er niet van om in het familierecht mensen op contractuele rechten vast te pinnen. Het is nooit te voorspellen wat er in het leven allemaal gebeurt."*

Sommige mensen maken zich weliswaar zorgen over de ruzies die zouden kunnen ontstaan bij erfovereenkomsten, maar de meerderheid meent dat als er conflicten opduiken, die dan tijdens het leven van de erflater zouden uitbarsten, waardoor die nog uitleg zou kunnen geven, zelfs als die moeilijk te aanvaarden is.

De Koninklijke Federatie van het Belgisch Notariaat stelde een 'globale erfovereenkomst' voor, een juridisch omkaderde overeenkomst over een toekomstige erfenis waarmee op een bepaald moment alle schenkingen – ook al lijken die op het eerste gezicht onevenwichtig – gelijk worden getrokken: goederen die een verschillende evolutie ondergingen, een kind dat minder lang heeft gestudeerd, een kind dat jarenlang gratis in een huis van de ouders heeft gewoond. "Conflicten ontstaan niet door de verdeling van wat nog overblijft, maar door wat er op voorhand werd gegeven." (notaris). Het zou de bedoeling zijn om de toestand vast te leggen in een overeenkomst.

"Als u een ongelijke verdeling wenst door te voeren en u daar uw redenen voor hebt, dan moet u die uitleggen. Kinderen rouwen en daarna aanvaarden ze het gemakkelijker dan wanneer ze het bij het openvallen van de erfenis ontdekken. Op dat ogenblik bedenken ze misschien allerlei redenen die helemaal de uwe niet zijn. En de conflicten kunnen lang duren." (professor Recht).

Alles bij elkaar genomen waren de deelnemers aan de focusgroepen gewonnen voor het idee.

De cijfers

Het merendeel van de respondenten **(71%)** vindt dat de opsteller van een testament en zijn familie onderling vrij moeten kunnen beslissen hoe de goederen bij overlijden worden verdeeld en dat ze dit in een overeenkomst moeten kunnen vastleggen. (**74%** van de Nederlandstaligen en **66%** van de Franstaligen)

DE WET VERSUS DE BESLISSINGSVRIJHEID

Een persoon die zijn/haar testament opstelt en zijn/haar familie moeten vrij zijn om, via een contract, de verdeling van het vermogen onderling te regelen

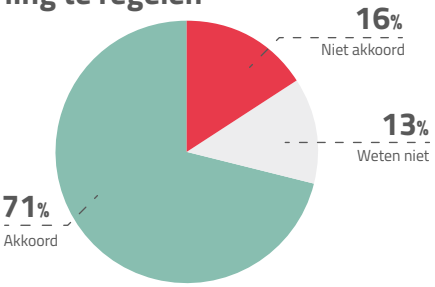

Meer dan de helft van de mensen die een professional raadpleegden (**51%**) heeft het gevoel de erfenis niet te kunnen plannen zoals ze wilden, omdat het niet mogelijk was om een regeling met hun naasten in een overeenkomst vast te leggen.

REDENEN WAAROM MEN HET NIET GEVOEL HEEFT ZIJN/HAAR ERFENIS TE KUNNEN REGELEN ZOALS MEN DAT WENST
Omdat men...

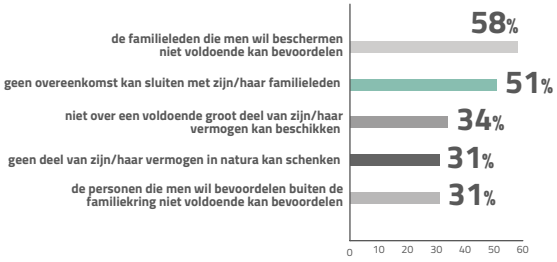

5. VERGOEDING VOOR MANTELZORGERS – DE COMPENSATIEGEDACHTE

Wanneer een bejaarde verzwakt raakt, een deel van zijn of haar zelfstandigheid verliest, rijst de vraag van hulp binnen de familie of tussen andere bloedverwanten (huishouden, boodschappen, organisatie van de hulp, basiszorg, maaltijden, gezelschap, enzovoort). Deze situaties stellen de familie in haar verschillende rollen en rechtsposities op de proef. In deze periode kunnen min of meer speciale relaties op de voorgrond treden. In het algemeen zijn dochters aanweziger, net als kinderen die dicht bij hun ouders wonen en zij die niet werken.

Op dit moment is er niets bepaald om kinderen of andere bloedverwanten te belonen die bijvoorbeeld een ouder helpen tijdens een lange ziekte.

In deze gevallen kunnen bepaalde personen de verdeling van de erfenis in gelijke delen onrechtvaardig vinden. Zij vinden dat hun inspanningen beloond zouden moeten worden of dat hun ouder, als hij of zij daarvoor nog de kracht of de tegenwoordigheid van geest had gehad, hen bevoordeeld zou hebben. Sommige ouders zorgen voor een bedrag uit het beschikbaar deel, maar ook hierop moeten de kinderen successierechten betalen.

Volgens sommige juristen zou het mogelijk moeten zijn om voor een rechtvaardige beloning te zorgen die niet belast wordt. Het kan gaan om een vast bedrag per maand of om de aankoop van nuttige goederen[2]. Deze maatregel zou volgens sommigen een manier zijn om te anticiperen op de vergrijzing van de bevolking en op de moeilijkheden van de overheid om zorg voor iedereen te waarborgen. Steeds meer kinderen zullen voor hun bejaarde ouders moeten zorgen. Een compensatie zou volgens sommigen ook mogelijkheden bieden om het verzorgende kind tegen zijn of haar ouders te beschermen *"omdat dit kind zich vaker dan de andere blootstelt aan conflicten"* (gezinssocioloog). Volgens de aanhangers van deze stelling moeten we erover waken dat de beloning niet wordt gezien als een bonus die sommigen zouden proberen te verkrijgen. Volgens anderen is dat geen probleem, aangezien de kinderen daadwerkelijk voor hun ouders zullen zorgen[3]. In Nederland is deze mogelijkheid bij wet bepaald.

2 Een voorbeeld is de aankoop van een wasmachine voor het kind dat regelmatig de was doet voor een ouder.
3 Er kan een parallel worden getrokken met het co-ouderschap dat sommige ouders zouden kunnen vragen om geen onderhoudsgeld te moeten betalen. Ook als dat zo zou zijn, zorgen deze mensen ondertussen wel voor hun kind.

De rechter stelt dan vast wat een rechtvaardige beloning is.

In de praktijk bestaan er nu al zorgcontracten die binnen de familie worden gesloten en die fiscaal interessant zijn. Ze worden echter zelden gebruikt en dreigen te worden aangevochten door bloedverwanten, die er een bevoordeling in zien.

Wanneer een dergelijke maatregel overwogen wordt, is het van groot belang om de andere mogelijke erfgenamen en familieleden te informeren en er met hen over te praten.

Wanneer een dergelijke maatregel overwogen wordt, is het van groot belang om de andere mogelijke erfgenamen en familieleden te informeren en er met hen over te praten.

Zal het feit dat de persoon die hulp verleent een vergoeding krijgt, de verstandhouding in families bevorderen en de spanningen ontmijnen? Volgens sommige deskundigen is dit een delicate kwestie. *"In sommige families zou het ondenkbaar zijn om de dienstverlening, de affectieve relatie, te commercialiseren. De wederkerigheid wordt opgegeven, wat een fundamentele verstoring kan betekenen."* Dat is niet in alle families het geval. En hoe moet die vergoeding trouwens worden berekend? Een 'eerlijke' prijs zal van de sociale situatie afhangen. Wordt het voordeel voor de familie berekend? De inkomstenderving voor de helper? *"Je zou een vergoeding kunnen overwegen voor de helper, maar alleen in gevallen waar die persoon zich inkomsten heeft moeten ontzeggen. Je zou het principe van het uitgesteld loon in de landbouw overal kunnen toepassen (vergoeding voor een helpend kind ten laste van de nalatenschap)"*, aldus een gespecialiseerde advocaat.

We moeten natuurlijk een onderscheid maken tussen gerichte hulp (een ouder naar het ziekenhuis rijden, boodschappen doen) en dagelijkse hulp, die op een echte baan lijkt en reële offers vraagt. Deze verzorging is momenteel minder vanzelfsprekend geworden, zowel voor kinderen als voor ouders, die zich geen blok aan het been willen voelen. Een financiële compensatie kan hen dan meer op hun gemak stellen.

In de focusgroepen zijn beide stromingen te vinden: degenen die compensatie een goed idee vinden en degenen voor wie hulp aan de ouders een vanzelfsprekendheid is waarover niet wordt gemarchandeerd. Vlaanderen lijkt meer te neigen naar een compensatie, waarbij het meer de vraag is of dit via de erfenis of tijdens het leven van de persoon moet gebeuren.

De cijfers

Volgens **55%** van de ondervraagden moet een kind dat meer dan de anderen voor zijn of haar bejaarde ouder(s) heeft gezorgd, een vergoeding boven op de erfenis kunnen krijgen (**57%** in Vlaanderen).

VOOR ALLE KINDEREN HETZELFDE OF GEVAL PER GEVAL

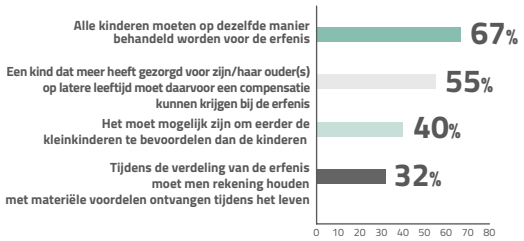

Twee derde menen dat er geen verschil moet zijn tussen de kinderen bij een erfenis.

Getuigenissen

"Mijn moeder heeft altijd voor mijn grootmoeder gezorgd, terwijl mijn tante dat niet deed. Mantelzorg moet veel meer gehonoreerd worden dan nu het geval is."

"Mijn grootmoeder heeft bij ons gewoond. Er was bepaald dat haar pensioen zou dienen om de kosten te betalen en als er iets overbleef, zou dat voor mijn moeder zijn, als een vorm van beloning. Haar schoonbroer was in het begin niet erg tevreden, maar uiteindelijk heeft hij begrepen dat ze anders hadden moeten meebetalen aan de kosten van het rusthuis."

"Als ik kanker heb of verlamd ben als gevolg van een auto-ongeluk, wie komt me dan verzorgen? Dat zijn er niet veel. Ik wil zelf een keuze kunnen maken, omdat iemand me heeft geholpen, omdat ik hem of haar die erkenning verschuldigd ben."

"Nee, het is niet normaal om een vergoeding te geven aan een kind dat jarenlang voor je zorgt als je ziek bent, want dat wil niet zeggen dat de zorgen van je andere kind minder waard zijn dan die van het kind dat voor je zorgt."

"Tegen het einde heeft mijn jongere zus dag en nacht over mijn vader gewaakt. Ze heeft alles laten vallen, haar gezinsleven. Daar moet je moed voor hebben. Ze zou het verdienen."

6. WELK MOMENT OM DE WAARDE VAN ROERENDE OF ONROERENDE GOEDEREN VAST TE STELLEN? ÉÉN DATUM VOOR INBRENGINGEN EN INKORTINGEN

De giften of de legaten die de erflater bij leven heeft gedaan worden na overlijden 'ingekort' met het bedrag dat het beschikbaar deel overschrijdt. De schenking of het legaat wordt dus eventueel ongedaan gemaakt. De data waarmee rekening wordt gehouden voor de inkorting, verschillen naargelang het goed roerend of onroerend is.

Moet rekening worden gehouden met de waarde op het moment van overlijden of met de waarde op het moment van schenking? Alle ondervraagden zijn van mening dat er één datum moet zijn, maar welke? Wat is eerlijker? Veel mensen streven naar rechtvaardigheid bij schenkingen aan hun kinderen. Twee gebouwen van dezelfde waarde kunnen op een gegeven moment aan twee kinderen zijn gegeven, met als bedoeling om ze gelijk te behandelen en rekening te houden met hun wensen (verschillende wijken of regio's, soort gebouw, enzovoort), maar ze kunnen op het moment van overlijden toch erg verschillen in waarde. Moet rekening worden gehouden met de wens van de schenker of met de reële waarde op het moment van overlijden om alle erfgenamen op dat moment op voet van gelijkheid te stellen?

7. HET VOORBEHOUDEN ERFDEEL VAN DE BLOEDVERWANTEN IN DE OPGAANDE LIJN

De ouders van een overledene die geen kinderen heeft, hebben momenteel onder bepaalde voorwaarden recht op een voorbehouden erfdeel. De juristen zijn relatief eensgezind in hun oordeel dat dit 'tegennatuurlijke' voorbehouden erfdeel afgeschaft moet worden. Volgens sommigen zou het vervangen kunnen worden door een recht van de ouders op de nalatenschap als dat nodig is, een onderhoudsplicht, zoals in het Angelsaksische model.

De cijfers

VERANTWOORDELIJKHEID EN VERPLICHTING T.O.V. DE OUDERS

U voelt zich er verantwoordelijk voor om uw ouders een erfenis na te laten

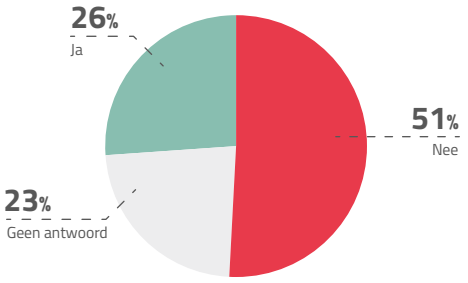

Een deel van de erfenis moet automatisch naar de ouders gaan als er geen kinderen zijn

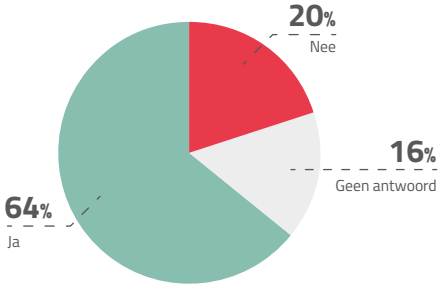

De Belgen voelen zich er niet verantwoordelijk voor om een vermogen na te laten aan hun ouders, wat nog meer uitgesproken is in Vlaanderen en bij de 40-69 jarigen.

8. BESCHERMING VAN ZORGENKINDEREN

Moet de wetgeving gewijzigd worden om ouders in staat te stellen zorgenkinderen, zoals kinderen met een handicap, beter te beschermen? Ouders proberen hun gehandicapte kind te beschermen, maar letten er vaak op dat het kind geen te groot deel erft, zodat de broers en zussen of de neven en nichten niet te veel successierechten hoeven te betalen. Ouders met een bepaald vermogen zijn bang dat dit na het overlijden van hun kind in rook opgaat, omdat ze weten dat hun kind nooit zal trouwen en geen nakomelingen zal hebben. Deze mensen gebruiken een systeem van schenkingen of richten vennootschappen op om het erfdeel van het kind te beperken. Dreigt een kleiner voorbehouden erfdeel de situatie van deze kinderen niet nog kwetsbaarder te maken? De familiale solidariteit is en blijft zeer sterk. Maar dat geldt niet voor de financiële solidariteit tussen broers en zussen na het overlijden van hun ouders.

9. MOETEN GROOTOUDERS HUN GOEDEREN RECHTSTREEKS AAN HUN KLEINKINDEREN KUNNEN OVERDRAGEN?

Ouders willen hun kinderen meestal niet hun voorbehouden erfdeel ontnemen en hun kleinkinderen bevoordelen door een generatie over te slaan. Grootouders hebben vooralsnog de toestemming van hun kind nodig om het voorbehouden erfdeel van dat kind aan de volgende generatie te kunnen geven.

Veel grootouders hebben echter een bijzondere band met hun kleinkinderen en willen dat die op een gegeven moment van hun geld kunnen genieten. Velen vinden het bijvoorbeeld fijn om te weten dat hun kinderen de kleinkinderen beter bij hun studie of de aankoop van een huis kunnen helpen. Sommigen doen gerichte schenkingen. Ze kunnen ook bang zijn dat hun kinderen het nagelaten geld wegens ernstige problemen (drugs-, alcohol-, gokverslaving, enzovoort) uitgeven zonder voor de kleinkinderen te zorgen. Een notaris haalt het voorbeeld aan van een stel met een zoon die een ernstig drugsprobleem heeft. Zijn partner, de schoondochter, gebruikt ook drugs. En de kinderen zijn aan de grootouders toevertrouwd. Hoe kunnen de kleinkinderen zo goed mogelijk worden beschermd, wetende dat het geld zonder generatiesprong in een bodemloze put verdwijnt?

In sommige gevallen kan iemand met een erfenissprong zijn of haar kind willen straffen (met een ongelijke verdeling of door een kind te onterven). Een notaris geeft het voorbeeld van een moeder die teleurgesteld is omdat haar dochter het beroep van advocaat heeft opgegeven, wat zij als een mislukking ervaart. *"Deze situatie is niet eenvoudig om mee te maken voor de kleinkinderen, die zo de conflicten tussen ouders en grootouders erven"* (bemiddelaar in familiezaken).

De cijfers

De kleinkinderen moeten eerder bevoordeeld kunnen worden dan de kinderen: **40%** zegt ja. Aanzienlijk meer in Vlaanderen (**47%**) dan in Brussel (**34%**) en in Wallonië (**30%**).

DE KLEINKINDEREN KUNNEN BEVOORDELEN

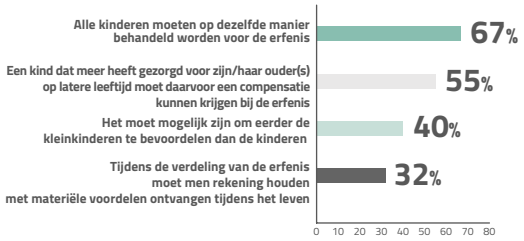

Twee derde menen dat er geen verschil moet zijn tussen de kinderen bij een erfenis.

Getuigenissen

"Het zal gelijk zijn voor de dochters. Ze hebben allebei een goede baan. Ik zou ook wel aan de kleinkinderen geven, maar de kinderen verwachten evenzeer iets te krijgen. Sommige kleinkinderen studeren nog. Andere hebben nog niks bereikt. De kinderen zullen de erfenis naargelang de behoeften onder hun eigen kinderen verdelen."

10. MOET DE VERDELING IN NATURA BEHOUDEN BLIJVEN?

Mensen lijken minder belang te hechten aan meubels (smaken zijn veranderd, degenen die erven hebben al meubels). Persoonlijke bezittingen (sieraden, foto's, horloges of zelfs kleine souvenirs) blijven ongeacht de geldwaarde echter zeer belangrijk voor mensen.

Over het geheel genomen zijn de ondervraagde juristen voor de verdeling in waarde of in elk geval voor een versoepeling van de regels op dat gebied, behalve één vooraanstaande figuur die we hebben ontmoet. Deze legt de nadruk op het belang van de goederen die met iemand zijn verbonden en die 'een symbolische waarde hebben' of 'diens leven vertegenwoordigden'.

Eén ondervraagde legt de vinger op het feit dat als het belang van de verdeling in natura voor de echtgenoot of echtgenote wordt erkend, dit ook voor de kinderen erkend moet worden.

Voor het grote publiek hangt de vraag van de verdeling van goederen in waarde of in natura van de familiecultuur af.

De cijfers

Op de vraag "Wat is volgens u het belangrijkste voor erfgenamen?" antwoordt **52%** dat het belangrijker is om goederen van waarde van de overledene te ontvangen en **48%** om persoonlijke goederen te ontvangen (sentimentele waarde). Goederen van waarde lijken vooral belangrijker te zijn voor mensen van **60-69 jaar** (**60%**) en voor mensen van **50-59 jaar** en **70-79 jaar** (**57%** respectievelijk **56%**). En we zien dat een groter percentage Brusselaars en Walen aan waarde gehecht is.

De jongere generaties, dat wil zeggen mensen van **30-39 jaar** (**59%**) en **40-49 jaar** (**54%**), hechten meer belang aan persoonlijke goederen. Deze tendens is vooral te zien in Vlaanderen.

WAT BETEKENT "ERVEN"?

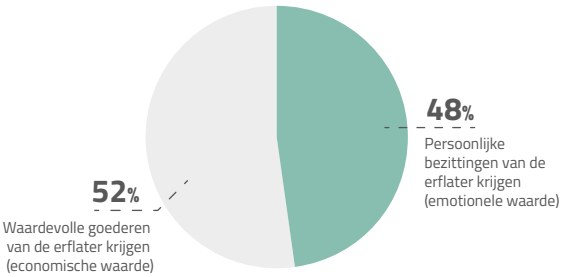

Getuigenissen

"Ik ben sentimenteel. Zelf heb ik geërfd van een vreemde, mijn vervangende meter, die me heel mooie meubels heeft nagelaten. Dat zijn meubels van waarde waaraan ik heel sterk gehecht ben en die ik wil doorgeven aan een persoon die ik zelf kies. Het idee dat je ze overdraagt."

"Mama heeft de meubels bewaard. Wij houden meer van modern en zij meer van klassiek. Die stijlen zijn te verschillend."

"Alles zal worden verkocht, want ik houd van klassiek en mijn dochter van design."

"Het enige wat voor mij van belang is in de nalatenschap, is een trog die van mijn grootmoeder is geweest en die me aan mijn grootmoeder en mijn vader doet denken. Maar ik ben absoluut niet gehecht aan de meubels, daar heb ik lak aan. Ik ben alleen gehecht aan de foto's."

"Ik weet zeker dat mijn dochters niet op mijn sieraden zitten te wachten. Ze zullen heel snel naar de juwelier gaan om te weten hoeveel ze ervoor krijgen."

"Bij de begrafenis van mijn moeder hebben alle kleinkinderen gesproken. Ik stond versteld. We hadden hun allemaal moeten vragen of ze iets van mijn moeder wilden hebben. Ik besefte niet dat mijn moeder zo'n grote plek in het hart van de kleinkinderen innam."

"We zijn allemaal bij elkaar gekomen in het appartement. Mijn zus vond die jurk mooi, dat meubel was voor die, we zijn het eens geworden zonder dat we de intrinsieke waarde van het voorwerp kenden. Ik had de gouden ketting van mijn grootmoeder gevraagd, die ze me ook hebben gegeven."

11. SINGLES

Steeds meer jongeren zijn single, terwijl dit fenomeen nog niet voldoende is bestudeerd. Wat willen ze op het vlak van het erfrecht? Dat hun goederen naar hun broers en zussen of hun neven en nichten gaan? Als ze willen nalaten, betalen ze hoge successierechten. Bloedbanden hebben nog een enorme invloed op ons recht, dat de klassieke familie nog altijd beschermt. Een straf voor het feit dat iemand geen kinderen heeft gekregen?

"Ik wil niet dat mijn geld naar de staat gaat. Ik heb een vriendin van 29 jaar die net als ik een hond heeft. Ik heb haar tot mijn erfgename benoemd op voorwaarde dat ze belooft om na mijn dood voor mijn hond te zorgen. Ik heb haar mijn meubels gegeven en de schilderijen die al lang in de familie zijn, maar ze mag ze niet verkopen, want ik wil niet dat ze in handen komen van mensen die ik niet ken."

12. EEN TESTAMENT MAKEN

Slechts weinig mensen maken een testament. De meesten zijn dus onderworpen aan de regels die van toepassing zijn wanneer er geen testament is.

Het kan komen door een gebrek aan informatie. Uit alle getuigenissen van de professionals en het grote publiek blijkt namelijk dat de meeste mensen een zeer onvolledige kennis van het erfrecht hebben. *"De mensen horen zinsneden, ze begrijpen niet waar het allemaal om draait. Het gaat hun pet te boven. Er verschijnen wel artikeltjes in de pers, maar die kloppen meestal niet"* (jurist).

Geen testament maken kan ook een manier zijn om beangstigende vragen uit de weg te gaan (onze dood, maar ook de bijbehorende keuzes die we moeten maken), een kwestie van onverschilligheid of gewoon omdat we het eens zijn (of denken te zijn) met de regels die automatisch van toepassing zijn. In de focusgroepen zeggen veel mensen eraan te denken maar de beslissende dag uit te stellen. Wat vaak terugkomt, is de gedachte dat geen testament maken een manier is om iedereen op gelijke voet te stellen.

Wat de mensen er meestal toe heeft gebracht om een testament te maken, is volgens de getuigen het feit dat ze geconfronteerd zijn met het overlijden van een ouder, dat ze de pensioenleeftijd bereiken, dat ze geconfronteerd worden met een ziekte of omdat ze getuige zijn geweest van een erfenis die slecht is afgehandeld, op een andere manier dan de overledene het volgens hen zou hebben gewild. Wettelijk samenwonenden en mensen die in een nieuwsamengesteld gezin leven, zijn ook vaker geneigd om hun laatste wil op schrift te stellen. Maar hoe weten we zeker, wanneer we eigenhandig een testament schrijven, dat het echt onze laatste wil is die we neerschrijven? En doen we dat volledig zelfstandig en wanneer we 'gezond van geest' zijn? Zouden we niet alle testamenten moeten registreren? Een idee is om de notarissen een soort loket te laten openen waar testamenten vlotter geldig verklaard en geregistreerd worden.

Een testament regelmatig opnieuw bevestigen, spreekt ook veel mensen aan.

De cijfers

44% van de Belgen heeft er al aan gedacht om zijn nalatenschap te regelen; vooral mensen ouder dan **70 jaar**, wettelijk samenwonenden, mensen die al eerder hebben geërfd en mensen die vóór hun erfenis een discussie hadden met degene van wie ze erfden.

ERAAN DENKEN ZIJN/HAAR ERFENIS VOOR TE BEREIDEN

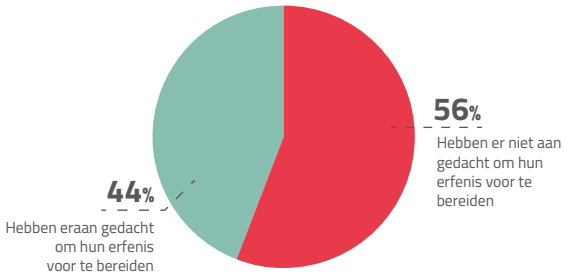

Iets meer dan 4 op de 10 Belgen hebben er al aan gedacht om hun erfenis voor te bereiden.

Getuigenissen

"Je maakt geen testament zodat je er zeker van bent dat je niemand bevoordeelt. De wet is van toepassing en niemand wordt over het hoofd gezien. Als je een testament maakt, zul je zin hebben om wat minder aan je zus te geven dan aan degene die elke week boodschappen met je gaat doen."

"Ik heb geen te stament gemaakt, maar ik denk er serieus over. Ik ben bijna 65 jaar, het einde van een actief leven, hoewel ik er nog even zal zijn, wordt er ook iets beëindigd, een keerpunt. Het is een kwestie van preventie, er kunnen bepaalde dingen gebeuren. Ik heb iemand gekend die wat betreft zijn nalatenschap niets had geregeld. Hij had bezittingen, maar alles is in duigen gevallen. Dat heeft me erg verdrietig gemaakt. Hij zou er kapot van zijn geweest."

"We hadden een buurman, een oude beroepsmilitair met wie we het goed konden vinden. Ik bracht hem af en toe zijn maaltijden, aangezien ik kok ben. Hij had een schitterende boomgaard naast ons en ik plukte het fruit om hem van dienst te zijn. Dat deed ik met veel plezier. We hadden hem uitgenodigd met Kerstmis. Hij had zijn legeruniform aangetrokken en kreeg plotseling een beroerte. Hij wist dat hij erg ziek was en nog maar twee maanden te leven had. Hij had geen kinderen, geen erfgenamen. Hij had eigenhandig een briefje geschreven dat hij de boomgaard aan mij, mijn vrouw en mijn twee kinderen naliet. De buren waren op de hoogte, ze hadden het briefje gezien. Maar de nichten kwamen eerder langs en het huis is samen met de boomgaard verkocht. We hebben het briefje aan de nichten laten zien, maar dat werd niet gerespecteerd. Had hij het maar bij de notaris ingediend..."

Bijlage : Lijst van experten fase 1 en 2

Jean-Emmanuel Beernaert, advocaat-fiscalist, gespecialiseerd in familierecht

Hélène Casman, professor dokter emeritus familierecht VUB, erenotaris

Delphine Chabbert, directrice van de studiedienst en politieke werking, Ligue des familles

Erika Coene, attachee studiedienst, Gezinsbond

Charlotte Declerck, professor familierecht Universiteit Hasselt, verbonden aan het Instituut voor Familiaal Vermogensrecht van de KU Leuven, advocate

Isabelle De Clercq, advocate en familiaal bemiddelaar

Christine Defraigne, senaatsvoorzitster, voormalig voorzitster van MR-fractie in de senaat

Petra De Rouck, journaliste De Tijd, bijlage Netto over personal finance

Liliane Gepts, advocate, familiaal bemiddelaar, lesgever voor de Gezinsbond over dialoog en erfrecht

Willy Lahaye, hoogleraar Université de Mons-Hainaut, Familiewetenschappen (filosoof en psychopedagoog)

Blanche Leider, sociologe, auteur van een proefschrift over veroudering, lopend onderzoek naar veroudering en familiesolidariteit voor UCL

Yves-Henri Leleu, advocaat en hoogleraar familierecht Université de Liège en VUB

Marie Lieffrig, juriste (opleidingen en adviezen) bij Droits Quotidiens

Trijnie Lukassen-Beije, nalatenschapscoach Lukassen EMC Nalatenschapscoaching

Dimitri Mortelmans, hoofd Centrum voor Longitudinaal en Levensloop Onderzoek (CELLO), gewoon hoogleraar Faculteit Politieke en Sociale Wetenschappen Universiteit Antwerpen

Jacques Marquet, gezinssocioloog, hoogleraar UCL

Beatrijs Mevesen, vrederechter, Neerpelt-Lommel

Jan Nolf, voormalig vrederechter

Lorette Rousseau, voorzitster van de Koninklijke Federatie van het Belgisch Notariaat

Jean-Louis Renchon, advocaat, emeritus-hoogleraar Familierecht UCL

Frederik Swennen, hoogleraar Familierecht Universiteit Antwerpen, advocaat

Martine Taelman, Vlaams parlementslid en deelstaatsenator

Miet Timmers, bemiddelaar in familiezaken, docent Hoger Instituut voor Gezinswetenschappen

Olivier Van Belleghem, hoofd Estate Planning bij Bank Degroof (momenteel Degroof-Petercam)

Alain-Charles Van Ghysel, advocaat, hoogleraar Familierecht VUB

Maartje van Hazendonk, nalatenschapscoach

Werner Van Loo, financieel bemiddelaar bij Traject, Leuven

Lucas Vogel, advocaat aan de balie van Brussel, gespecialiseerd in erfeniszaken, vermogensrecht, familierecht en personenrecht

Tim Wuyts, op het moment van het interview parlementair medewerker CD&V, nu raadpleger kabinet van minister van Justitie Koen Geens

Annelies Wylleman, notaris, professor Burgerlijk Recht Universiteit Gent

Aantekeningen

Colofon

Titel : Perceptie en verwachtingen over erven en nalaten in België
Cette publication est également disponible en français sous le titre: 'Perceptions et attentes en matière de droit successoral en Belgique'
Een uitgave van de Koning Boudewijnstichting
Brederodestraat 21
1000 Brussel

Auteurs : Virginie De Potter
Isa Van Dorsselaer

Vertaling : Michel Teller (Cyrano)

Coördinatie voor de Koning Boudewijnstichting : Dominique Allard
Brigitte Duvieusart

Grafisch concept : Comfi
Deze uitgave kan (gratis) online gedownload worden van onze website www.kbs-frb.be

Wettelijk depot : D/2893/2016/02

Bestelnummer : 3385
Februari 2016
Met de steun van de Nationale Loterij

MADE WITH PASSION @ COMFI

Koning
Boudewijnstichting
Samen werken aan een betere samenleving

Koning Boudewijnstichting,
Brederodestraat 21, 1000 Brussel
info@kbs-frb.be
02-500 4 555